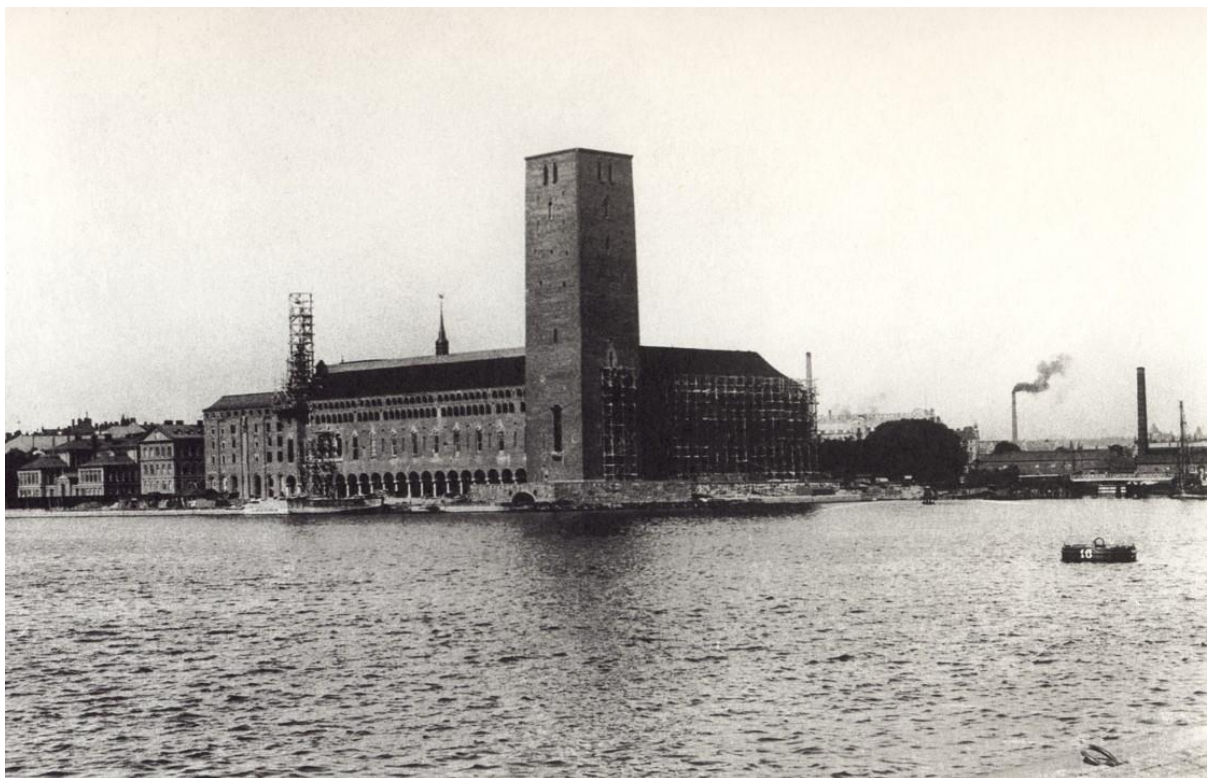

Stockholms skönhetsråd 1919–1939

En studie av historiebruk, skönhetsbruk och fulhetsbruk
i det offentliga rummet

Johan Hjertberg

Historiska institutionen

Examensarbete 15 hp

Historia

Magisterkurs

Vårterminen 2010

Handledare: Sven Lilja

Examinator: Karl Molin

Abstract

Stockholms skönhetsråd är en del av huvudstadens kommunala förvaltning. Det tillkom 1919 med uppgift att slå vakt om det offentliga rummets historiska och estetiska kvaliteter. I uppsatsen behandlar jag Skönhetsrådets upprinnelse samt ett urval omständigheter i rådets tidiga skede. I befintlig litteratur betonas antikvariska motiv som avgörande för rådets tillkomst, men studiens resultat pekar snarare på sociala och folkbildande bevekelsegrunder. Utgångspunkt för dessa var synsättet att skönhet är en politisk fråga och en rättighet för alla. Det dröjde tio år innan rådet fick ett fastställt reglemente. Under den tiden förändrades verksamhetens inriktning kraftigt i förhållande till de intentioner som initiativtagaren Fredrik Ström ursprungligen formulerade. Generellt sett var Skönhetsrådet lyhört för nya idéströmningar, men konsensus var inte från början given utan uppnåddes delvis genom förändringar i rådets sammansättning. Att värdera historiska och estetiska egenskaper är ingen exakt vetenskap och studien belyser motsättningar såväl inom rådet som mellan rådet och stadens politiker och tjänstemän. Jag försöker hitta motivgrunder för rådets ställningstaganden genom att identifiera olika bruk av historia, skönhet och fulhet.

Nyckelord: Stockholms skönhetsråd, Fredrik Ström, historiebruk, skönhet, fulhet, estetik, stadsplanering, det offentliga rummet

Stockholm Beauty Council is part of the municipal administration. It was created in 1919, with the task of safeguarding the public room's historic and aesthetic qualities. The essay deals with the origin of the Council and with a selection of events in its early stage. The existing literature stresses the antiquarian motive as essential for the creation of the Council, but the results of the study point rather to social and educational considerations. Basis of these were the conviction that beauty is a political matter and a right for all. It took 10 years before the Beauty Council was established by regulations. In the meantime changed focusing sharply in relation to the intentions which initiator Fredrik Ström originally formulated. Generally speaking the Beauty Council was sensitive to new idea flows, but consensus was not there from the beginning. It was achieved partly through changes in the composition of the Council. To evaluate historical and aesthetic qualities is not an exact science and the study exposes differences within the Council and between the Council and the city's politicians and officials. I am trying to find reasons for Council positions by identifying various uses of history, beauty and ugliness.

Key words: Stockholms skönhetsråd, Fredrik Ström, use of history, beauty, ugliness, aesthetics, city-planning, the public sphere

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	1
1.2 Skönhetsrådet i litteratur och arkiv	2
1.3 Teori och metod	3
1.4 Avgränsningar och disposition	5
1.5 Ingång till undersökningsområdet	5
1.6 Hypotes	10
2. Skönhetsrådet på 1910-talet	11
– vilka idéer och drivkrafter låg bakom rådets tillkomst?	
2.1 Skönhet för alla	11
2.2 Fredrik Ström (1880-1948)	13
2.3 Motionen om Skönhetsrådet	16
2.4 Det första verksamhetsåret	23
2.5 Sammanfattning	26
3. Skönhetsrådet på 1920-talet	27
– hur formerades rådets verksamhet?	
3.1 Tidiga initiativ och problem	27
3.2 Det fastställda reglementet	29
3.3 Nationella och internationella monument	30
3.4 Fredrik Ström lämnar sin plats i rådet	32
3.5 Sammanfattning	32
4. Skönhetsrådet på 1930-talet	33
– hur förhöll sig rådet till nya idéströmningar?	
4.1 Funktionalismen och Skönhetsrådet	33
4.2 Ekonomisk kris och nedläggningshot	38
4.3 Kentauren	39
4.4 Skönhetsrådet och allmänheten	40
4.5 Sammanfattning	41
5. Avslutande diskussion	43
Referenser	49
Förkortningar	53
Figurer	
1. Historiebruk, skönhetsbruk och fulhetsbruk i det offentliga rummet.	4
2. Skönhetsrådets sammansättning 1919.	23
3. Utmärkande historie- skönhets- och fulhetsbruk.	48

Bilder

54

Bilaga

Skönhetsrådets ledamöter och sekreterare 1919-1939

1. Inledning

Den här uppsatsen handlar om Stockholms skönhetsråd, ett kommunalt organ som sedan drygt nittio år yttrar sig i frågor som rör historiska och estetiska värden i det offentliga rummet.¹ Redan namnet avslöjar att Skönhetsrådet har en rådgivande funktion, men som remissinstans och med rätt att väcka och driva egna frågor har det i realiteten stort inflytande över både kommunalt beslutsfattande och opinionsbildning. Rådet spelade en aktiv roll bland annat när stadens kulturhistoriska bebyggelse började inventeras på 1920-talet. Det låg bakom initiativet att organisera Stockholms stadsmuseum och det var drivande vid förnyelsen av Slussen på 1930-talet. Trots insatser som dessa och trots rådets sedan länge etablerade position i stadsförvaltningen kritiserar det ofta. År 2004 motionerade Stockholms avgående stadsbyggnadsborgarråd Kristina Alvendal (M) om rådets avskaffande:

Det som är unikt i Stockholm vill vi bevara. Det finns många instanser i stadens olika verksamheter som månar om detta. Staden behöver då inte ha någon egen utpräglad ”smakpolis” för att Stockholms siluett och skönhet skall bevaras. Trots det har staden ett Skönhetsråd, som i alltför många fall säger nej till viktiga projekt, på helt subjektiva grunder.²

Motionen gick inte igenom i stadshuset, men liknande kritik fortsätter att riktas mot rådet från olika håll. Anders Gardebring, talesman för nätverket Yimby, kallar Skönhetsrådet ”en liten odemokratisk grupp av proffstyckare”. Gardebring undrar vilka åsikter man måste ha för att passa in där och frågar: ”Vari ligger nyttan av att låta ett litet elitistiskt råd sätta sig över Stockholmnarnas åsikter i frågan om vad som är vackert och vad som inte är det?”³

Jag är nyfiken på vilka idéer som låg bakom Skönhetsrådets tillkomst och hur dessa omsattes i praktiken under rådets första årtionden. Var rådet ifrågasatt redan från början eller har synen på det förändrats över tid? Jag vill också veta vilka riktlinjer och principer som följdes när rådet fattade sina beslut. I ett vidare perspektiv berör studien flera eviga frågor. Alvendal hävdar att Skönhetsrådets bedömningar görs på helt subjektiva grunder, men är det ens möjligt att värdera abstrakta egenskaper som historia och skönhet objektivt? Finns det en god och en dålig smak? Jag har inga förhoppningar att undersökningen ska ge svar på den typen av frågor, men jag hoppas kunna visa hur Skönhetsrådet förhöll sig till abstrakta värden och hur man underbyggde sina argument för att ge dessa frågor tyngd i den kommunala byråkratin.

1.1 Syfte och frågeställningar

Stockholms skönhetsråd står i centrum för undersökningen men min strävan är också att på ett mer allmänt plan beröra hur abstrakta egenskaper i stadsmiljön kan användas och legitimeras på olika grunder. Syftet med undersökningen är därför tvädelat, dels *att teckna en bild av Skönhetsrådets tillkomsthistoria och tidiga utveckling* och dels *att med Skönhetsrådet som utgångspunkt identifiera bruk av historia, skönhet och fulhet i det offentliga rummet*.

¹ Det formella namnet är Rådet till skydd för Stockholms skönhet, men i fortsättningen använder jag oftast kortformerna Stockholms skönhetsråd, Skönhetsrådet eller bara rådet.

² Motion (M) 32/2004, Stockholms stadsfullmäktige (SF).

³ Anders Gardebring, *Skönhetsrådet knappast nyckeln till stadens skönhet*, Yimby (Yes In My Back Yard!), http://www.yimby.se/2007/12/skonhetsradet-knappast-ny_402.html, 20/4 2010, kl 21.05. Yimby är i likhet med Skönhetsrådet remissinstans i olika bygg- och planärenden.

Syftet försöker jag uppnå genom att rikta sju frågeställningar till källmaterialet:

- * Vilka idéer och drivkrafter låg bakom rådets tillkomst?
- * Hur formerades rådets verksamhet?
- * Hur förhöll sig rådet till nya idéströmningar?
- * Utifrån vilka principer gjorde rådet sina bedömningar?
- * Fanns en konsensus inom rådet?
- * Hur fungerade samspelet mellan rådet och stadens politiker och tjänstemän?
- * Hur fungerade samspelet med allmänheten?

1.2 Skönhetsrådet i litteratur och arkiv

Här tar jag i huvudsak upp material som explicit behandlar Stockholms skönhetsråd. Övrigt referensmaterial redovisar jag fortlöpande i texten.

Tidigare forskning

Litteraturen om Stockholms kommunalpolitiska historia är mycket blygsam. Detta konstaterar bland andra Torbjörn Nilsson i artikeln ”Forskning om Stockholmspolitiken”, som ingår i *Makten i stadshuset. Stockholms lokalpolitik under 1900-talet* (2008). Det mest belysta området är enligt Nilsson huvudstadens stadsplanering, i synnerhet turerna kring Normalms omdaning under 1900-talets senare del.⁴

Om Stockholmspolitiken är sparsamt behandlad i litteraturen i allmänhet så är Skönhetsrådet det i synnerhet, trots det befintliga materialets fokus på stadsplanering. Jag har över huvudtaget inte funnit någon mer omfattande forskning där Skönhetsrådet är det uttalade undersökningsobjektet. I nämnda *Makten i stadshuset* finns den kanske mest utförliga beskrivningen av rådet i en historisk kontext, nämligen artikeln ”Värt att bevara? Hur Stockholms politiker och tjänstemän hanterat kulturmiljöfrågor under 1900-talet” av Marianne Råberg, tidigare ledamot av Skönhetsrådet och stadsantikvarie i Stockholm. I artikeln behandlar Råberg bevarandefrågor i Stockholm ur ett brett perspektiv i vilket Skönhetsrådet ingår som en av flera delar.⁵

Vid sidan om Råbergs artikel har jag funnit tre texter som berör Skönhetsrådets historia. Martin Rörby, rådets nuvarande sekreterare, redogör summariskt för huvuddragen bakom rådets tillkomst i ”Skönhetsrådet: i stockholmarnas tjänst för en levande stad”, som är en del av *Blick* (2008).⁶ Något mer ingående beskriver Göran Söderström, tidigare sekreterare i Skönhetsrådet, omständigheterna kring rådets bildande i artikeln ”Rådet till skydd för Stockholms skönhet” i *Ledungen* (1994).⁷ Slutligen har jag på Skönhetsrådets kansli fått tillgång till ett otryckt PM med den talande rubriken *Skönhetsrådets tillblivelse, utveckling*

⁴Torbjörn Nilsson, ”Forskning om Stockholmspolitiken”, i Gullberg & Lilja (red.), *Makten i stadshuset. Stockholms lokalpolitik under 1900-talet*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 187 (Stockholm: Stockholmia, 2008). s. 285, 288.

⁵Marianne Råberg, ”Värt att bevara? Hur Stockholms politiker och tjänstemän hanterat kulturmiljöfrågor under 1900-talet”, i Gullberg & Lilja (red.), *Makten i stadshuset*, s. 243-259.

⁶Martin Rörby, ”Skönhetsrådet: i stockholmarnas tjänst för en levande stad”, i *Blick: Stockholm då och nu* (Stockholm: Stockholms stadsmuseiförvaltning, 2004–), Årg. 2006, del 3, s. 92–93.

⁷Göran Söderström, ”Rådet till skydd för Stockholms skönhet”, i *Ledungen: aktuellt från Stockholms läns hembygdsförbund* (Stockholm: Stockholms läns hembygdsförbund, 1982–), Nr 4, 1994, s. 5-6.

och nuvarande verksamhet, samt förteckning över rådets ordförande, sekreterare, ledamöter samt utgivna publikationer (1981). Enligt uppgift från rådets handläggare är upphovsmannen bakom detta PM troligtvis Holger Blom (1906–1996), rådets dåvarande sekreterare.⁸

Stockholms kommunalkalender ges ut varje år och innehåller bland annat en kort historik över stadens alla organ. Förutom hänvisningar till det kommunala trycket (stadsfullmäktiges protokoll, motioner, yttranden med mera) publiceras här årligen uppdaterad information om Skönhetsrådet.⁹

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att omfånget på den specifika forskning om Skönhetsrådet som jag placerar undersökningen på knappast består av mer än ett tiotal sidor.

Källmaterial

Protokoll, skrivelser och andra handlingar i Skönhetsrådets eget arkiv är undersökningens centrala källmaterial.¹⁰ Ideologiska diskussioner och ställningstaganden eller annan information som tydligt visar rådets principiella motivgrunder förekommer dock ytterst sällan i detta material. Värdefulla undantag finns i ärenden som rådet själv initierat och i enskilda ledamöters reservationer mot rådets majoritetsbeslut. I de senare finns ofta reservanternas motiverade ståndpunkter bifogade till det aktuella protokollet.

Stockholms kommunala tryck såg jag inledningsvis som ett kompletterande material. Under arbetets gång kom det att bli något av huvudkälla eftersom materialet, till exempel skriftliga yttranden i remitterade ärenden och ordagrant återgivna muntliga yttranden från enskilda ledamöter i fullmäktiges diskussioner, ofta ger en utförlig bild av olika motivgrunder och förhållningssätt.

Till källmaterialet hör en ganska omfångsrik litteratur, till exempel biografier över rådsmedlemmar och rådsmedlemmars egna memoarer. I några fall har jag använt brev och andra handlingar från ledamöters personliga arkiv. Jag refererar också till flera dagstidningar och tidskrifter i undersökningen.

1.3 Teori och metod

För att uppnå syftets andra del behövde jag ett användbart analysredskap. Professor Klas-Göran Karlsson har utvecklat en teori om hur historia kan användas av olika grupper med olika behov och syften. Dessa varierade sätt att använda historia kallar Karlsson historiebruk och han identifierar sju sådana bruk: *vetenskapligt* (historia används för att verifiera eller falsifiera historiska faktauppgifter), *ideologiskt* (historia används för att legitimera makt), *politisk/pedagogiskt* (historia används för att tjäna dagsaktuella politiska och ideologiska syften), *moraliskt* (historia används för att belysa tidigare försummade grupper och händelser), *kommersiellt* (historia används för att tjäna ekonomiska syften), *existentiellt*

⁸ *Skönhetsrådets tillblivelse, utveckling och nuvarande verksamhet, samt förteckning över rådets ordförande, sekreterare, ledamöter samt utgivna publikationer*, PM, 1981, Stockholms skönhetsråd (SR).

⁹ *Stockholms kommunalkalender* (Stockholm: Stockholms stadsledningskontor, 1907–).

¹⁰ Den allra största delen av arkivet förvaras på Skönhetsrådets kansli. Några få handlingar är deponerade i Stockholms stadsarkiv.

(historia används för att skapa trygghet och förankring i tillvaron) samt *icke-bruk* (delar av historien "glöms" medvetet bort för att de inte passar dagsaktuella syften).¹¹

Genom att förenkla och modifiera Karlssons typologi har jag försökt konstruera en terminologi och ett redskap som passar mina egna syften:

Figur 1. Historiebruk, skönhetsbruk och fulhetsbruk i det offentliga rummet.

Bruk	Historia används för ...	Skönhet och fulhet används för ...
<i>politiskt</i>	att tjäna politiska syften, t.ex. demokrati, nationalism, folkhälsa eller folkbildning.	att tjäna politiska syften, t.ex. demokrati, nationalism, folkhälsa eller folkbildning.
<i>deskriptivt</i>	att ge utrymme för skiftande historiska minnen och symboler på icke värderande grunder.	att ge utrymme för skiftande estetiska uppfattningar och ideal på icke värderande grunder.
<i>normativt</i>	att framhäva utvalda historiska minnen och symboler på värderande grunder.	att framhäva utvalda estetiska uppfattningar och ideal på värderande grunder.
<i>existentiellt</i>	att främja den enskilde medborgarens trygghet och känsla av förankring i tillvaron.	att främja den enskilde medborgarens trygghet och känsla av förankring i tillvaron.
<i>icke-bruk</i>	Historiska aspekter i det offentliga rummet "glöms" medvetet bort eller tonas ner för att de inte korresponderar med dagsaktuella intressen och krav.	Estetiska aspekter i det offentliga rummet "glöms" medvetet bort eller tonas ner för att de inte korresponderar med dagsaktuella intressen och krav.

Källa: Utgångspunkt för konstruktionen av ovanstående terminologi är Klas-Göran Karlssons typologi för historiebruk, Klas-Göran Karlsson, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 52-66.

Karlsson påpekar att flera begrepp i hans typologi kan överlappa varandra. Detta gäller också det här konstruerade analysredskapet. För att underlätta läsningen är begreppen kursiverade när de används i texten.

Det kan betraktas som problematiskt att applicera en nutida teori och begreppsapparat på händelser och förhållningssätt i det förgångna. Om det visar sig att något av de ovan kategoriserade brukena inte "passar" den undersökta tidsperioden eller att något bruk saknas i analysredskapet, så ser jag det som en del av undersökningens resultat.

I själva undersökningsarbetet har jag läst allt relevant material i Skönhetsrådets arkiv och i flera fall kompletterat detta med uppgifter från andra källor. Utifrån begreppsapparaten ovan har jag fortlöpande försökt identifiera olika bruk i källmaterialet. Med utgångspunkt från dessa bruk har jag sedan försökt se eventuella förändringar över tid. Studiens metod kan alltså beskrivas som kvalitativ och komparativ.

¹¹Klas-Göran Karlsson, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 52-66.

Jag har redan nämnt att principdiskussioner sällan återges i Skönhetsrådets arkivmaterial. Dessutom har det alltid saknats riktlinjer och kriterier för ledamöternas bedömningar. Detta är ett problem i en undersökning som berör abstrakta värden. Då gränserna mellan sak och person inte alltid är självklara i källmaterialet lämnar jag relativt stort utrymme åt rådets ledamöter som enskilda personer.¹² I avsikt att komma nära ledamöternas och rådets förhållningssätt återger jag en hel del citat i framställningen.

1.4 Avgränsningar och disposition

I titeln anges åren 1919–1939 som undersökningens tidsmässiga ramar. Den borte gränsen avser året då Skönhetsrådets verksamhet inleddes, men studien behandlar även bakgrunden till rådets tillkomst. Arbetets främre tidsgräns är vald med tanke på att den funktionalistiska idéströmningen ska rymmas i studien. I inledningen berörde jag förhållanden i dagens Skönhetsråd. Detta utvecklas något i nästa avsnitt. I den avslutande diskussionen gör jag också vissa jämförelser mellan rådet under den undersökta perioden och rådet idag. Skönhetsrådet i sitt kommunalhistoriska sammanhang utgör studiens rumsliga avgränsning.

I detta inledande kapitel har jag hittills formulerat syfte och frågeställningar. Jag har redovisat tidigare forskning och källmaterial samt redogjort för undersökningens teoretiska och metodiska ramar och avgränsningar. I nästa avsnitt presenterar jag en kort ingång till undersökningen, som jag tror kan vara av värde för den fortsatta läsningen. Det första kapitlet avslutas därefter med en hypotes.

Kapitlen 2–4, som är studiens empiridel, är i huvudsak kronologiskt disponerade. Vart och ett av dessa belyser var sitt årtionde och fokuserar på var sin frågeställning. I kapitel två berör jag förutsättningarna för rådets tillkomst på 1910-talet och här utgår jag från frågeställningen: Vilka idéer och drivkrafter låg bakom rådets tillkomst? Kapitel tre behandlar rådets konstituering på 1920-talet och här belyser jag frågan: Hur formerades rådets verksamhet? I kapitel fyra riktar jag intresset mot funktionalismens genombrott på 1930-talet och den bärande frågan här är: Hur förhöll sig rådet till nya idéströmningar? I dessa tre kapitel utgår jag från en tematisk disposition. Bland den stora mängden ärenden, händelser och företeelser i källmaterialet gör jag ett urval, som enligt min uppfattning har förutsättningar att besvara frågeställningarna. De fyra frågor som inte tas upp explicit i dessa tre empirikapitel behandlas fortlöpande i studiens olika delar. Varje kapitel i empiridelen avslutas med en kort sammanfattning och en summarisk redovisning av utmärkande bruk under respektive period. Argumenteringen kring dessa bruk utvecklar jag i den avslutande diskussionen.

1.5 Ingång till undersökningsområdet

I det här avsnittet försöker jag inledningsvis illustrera några av de problem som finns inbyggda i begreppen historia, skönhet och fulhet och därmed också i Skönhetsrådets uppdrag. Därefter redogör jag för några idag gällande lagar och regler som berör historiska

¹²Av alla personer som namnges i arbetet redovisas de mest centrala, Skönhetsrådets ledamöter och sekreterare under den aktuella tiden, i en separat bilaga. Nu levande personer omnämns utan uppgifter om födelseår medan både födelse- och dödsår redovisas för avlidna personer när de nämns första gången.

och estetiska värden i det offentliga rummet. Avslutningsvis sammanfattar jag de formella förutsättningarna för verksamheten i dagens Skönhetsråd.

Historia, skönhet och fulhet

Varje individ och familj förmedlar, skapar och brukar sin egen historia och i våra egna hem kan vi planera, inreda och färgsätta efter egen smak och egna värderingar. Men vem ska bestämma vilka delar av vårt kollektiva förflutna som ska läras ut i skolan eller synas i det offentliga rummet? Och vems estetiska ideal ska ligga till grund för utformningen av våra gemensamma stadsmiljöer?

Den traditionella nationella berättelsen, den ”stora historien”, har minskat i betydelse. Samtidigt har den ”lilla historien”, till exempel tematisk historia, individens, familjens och gruppens historia, uppgraderats. Detta avspeglas bland annat i skolans läroplaner och kursplaner, där det demokratiska idealet och den enskilda eleven sätts i centrum.¹³

I likhet med historia har skönhet och fulhet traditionellt, inte minst inom arkitektur och stadsplanering, definierats enligt ovanifrån givna normer och ideal.¹⁴ Under upplysningstidens tilltro till förnuft och vetenskap hävdade filosofen David Hume (1711–1776) att god smak kommer med kultur och högre bildning. Han framhöll människors egna preferenser som grund för vad som uppfattas som vackert och fult. Samtidigt hävdade en annan upplysningsfilosof, Immanuel Kant (1724–1804), att det faktiskt finns en generell och universell skönhet och att vissa människor helt enkelt har en från början given god smak. Även om rosor inte är objektivt vackra, så finns det grund för att kalla dem vackra, argumenterade Kant.¹⁵ Karl Marx (1818–1884) hävdade att skönhet är en klassfråga och att ägande av pengar kan kompensera fulhet.¹⁶ Som en utveckling av Humes och Marx synsätt kan man se sociologen Pierre Bourdieus (1930–2002) teori som sätter smak i relation till socioekonomisk klass och utbildningsnivå. Ju högre utbildning och inkomster en person har, desto större intresse har han/hon för mer avancerade estetiska uttryck, menar Bourdieu.¹⁷

Den engelske konstkritikern John Ruskin (1815–1900) såg i likhet med Marx det politiska i skönhet och arkitektur, men han såg det i förening med en andlig dimension. Han menade att byggnader talar. De talar om ”demokrati eller aristokrati, öppenhet eller arrogans, välkomnande eller hot, tillförsikt inför framtiden eller längtan efter det förgångna”.¹⁸ Ruskin blev tillsammans med arkitekten och författaren William Morris (1834–1896) förgrundsgestalt i den engelska, ursprungligen marxistiskt inriktade, Arts and Crafts-rörelsen. Inom denna rörelse betraktades konst och kultur som en politisk rättighet för alla. Man ifrågasatte industriell massproduktion och förespråkade det man menade var enkelt och äkta, till exempel regional byggnadskonst och traditionellt hantverk. Filosofen Alain de Botton är inne på liknande tankegångar som Ruskin och menar att en byggnad som upplevs som ful

¹³ *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94* (Stockholm: Skolverket, 2006) och *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan* (Stockholm: Skolverket, 2000).

¹⁴ Nedanstående sammanfattningen av Hume, Kant, Ruskin, Morris, Marx, Le Corbusier och Bourdieu bygger på Alain de Botton, *Lyckans arkitektur* (Stockholm: Brombergs, 2006); Umberto Eco, *Om fulhet* (Stockholm: Brombergs, 2008); Cynthia Freeland, *Konstteori – en introduktion* (Stockholm: Raster, 2006) samt Christer Bodén, *Modern arkitektur. Funktionalismens uppgång och fall* (Helsingborg: ArchiLibris, 1989).

¹⁵ Freeland, *Konstteori – en introduktion*, s. 24.

¹⁶ Eco, *Om fulhet*, s. 12.

¹⁷ Freeland, *Konstteori – en introduktion*, s. 94.

¹⁸ de Botton, *Lyckans arkitektur*, s. 72.

talat ett språk som strider mot vår uppfattning om hur tillvaron ska gestalta sig.¹⁹ Med de Bottons synsätt kan det fula tjäna som motpol till det vackra. Även författaren Umberto Eco menar att åsikter om vad som är vackert och fult vilar på politiska och sociala grunder.²⁰ Eco framhåller dock att fulhet kan ha ett egenvärde eftersom människor undermedvetet dras till och fascineras av det fula och groteska.²¹

Uppfattningen om vad som är vackert och fult varierar alltså, inte bara över tid och rum och mellan sakkunskap och lekmannaskap utan även *i* tid och rum, *inom* sakkunskap och lekmannaskap och från person till person. Detta blev tydligt under det här arbetets undersökningsperiod, då till exempel Ruskins skönhetsideal övergick i modernismens nyttoideal. Medan Ruskin lyfte fram det traditionella och betraktade ornamentik som en byggnads viktigaste del undvek modernister som arkitekten Le Corbusier (1887–1965) helt att uttrycka sina idéer i termer som skönhet och fulhet. För Le Corbusier och hans anhängare låg en byggnads värde helt och hållet i det rationella och funktionella.²²

Bland de ovan nämnda synsätten kan man identifiera flera olika bruk av historia, skönhet och fulhet. Skolans läroplaner och kursplaner som är anpassade efter statsmaktens normer och ideal präglas av ett *politiskt* historiebruk. Den lilla historien, som bland annat kan ta sig uttryck i släktforskning, kan beskrivas som ett *existentiellt* historiebruk. Kants perspektiv ger uttryck för ett *normativt* skönhetsbruk, medan Le Corbusiers fokus på framåtblickande och teknik färgas av ett *icke-bruk* av såväl historia som skönhet och fulhet.

Regler och riktlinjer i det offentliga rummet

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller sedan 1987 direktiv för hur historiska och estetiska värden i det offentliga rummet ska hanteras.²³ Dessa så kallade ”skönhetsparagrafer” säger att alla ändringar i befintlig bebyggelse ska ”utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara”.²⁴ Nybyggnation ska enligt samma lag vara ”estetiskt tilltalande”.²⁵

Med lagstiftning på området kom krav på likvärdig bedömning och behov av metoder för identifiering och värdering av abstrakta egenskaper. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har utarbetat en modell där man delar in eventuella skyddsmotiv för befintlig bebyggelse i två grundmotiv, ”dokumentvärde” (historiska egenskaper) och ”upplevelsevärde” (estetiskt och socialt engagerande egenskaper). Det förra kan vara ett byggnadshistoriskt, socialhistoriskt eller personhistoriskt värde och det senare kan bestå av ett konstnärligt värde, ett identitets- eller symbolvärde. När man har identifierat grundmotiven för ett objekts eventuella skyddsstatus undersöker man om det finns några förstärkande motiv. Dessa kan till exempel vara kvalitet eller representativitet. När identifieringen av motiv är gjord fortsätter processen med en värdering. För denna saknas emellertid riktlinjer och kriterier i modellen.²⁶

¹⁹ de Botton, *Lyckans arkitektur*, s. 73.

²⁰ Eco, *Om fulhet*, s. 12.

²¹ Eco, *Om fulhet*, s. 16.

²² Bodén, *Modern arkitektur*, s.149.

²³ Byggnader och miljöer av riksintresse regleras i Miljöbalken och Kulturminneslagen.

²⁴ §10, 3 kap., PBL (SFS 1987:10).

²⁵ §1 resp. §12, 3 kap., PBL (SFS 1987:10).

²⁶ Axel Unnerbäck, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2002).

I en tidigare uppsats undersökte jag hur tre olika kommuner tolkar och tillämpar Plan- och bygglagens ”skönhetsparagrafer” och hur kommunerna förhåller sig till RAÄ:s bedömningsmodell. Resultatet visar att till exempel den enskilde bygglovshandläggaren i allmänhet utgår från sin egen erfarenhet och rutin när ett bygglov behandlas. I de undersökta kommunerna användes ingen generell bedömningsmetod. Man känner till RAÄ:s modell, men man använder den bara sporadiskt.²⁷

Bevarandesträvanden har alltid haft olika bakgrund och motiv, skriver Marianne Råberg. En slags kärlek till staden tycks vara en gemensam nämnare, menar hon, men medan den professionella kulturmiljövården alltid har framhållit bebyggelsens historiska betydelse har egenskaper som skönhet och det pittoreska styrts intresset hos människor utanför professionen.²⁸ Att den professionella kulturmiljövården knappast är en exakt vetenskap ger Råberg uttryck för när hon skriver:

Kanske kan man hävda att ett personligt engagemang, kunskaper och inställning till frågan är av större betydelse än i många andra ”byråkratiska” verksamheter. Det gäller såväl politiker som tjänstemän.²⁹

Råberg menar vidare att politiker och allmänhet ofta har ”en alldeles egen och privat syn på vad som är värdefullt och inte” och att ”sådana värderingar har sin givna roll i den demokratiska processen”.³⁰ Till det subjektiva inslaget vid bedömningar av abstrakta värden kan man lägga ett ofta pragmatiskt förhållningssätt i den kommunala byråkratin. Yngve Larsson (1881–1960), fullmäktigeledamot i Stockholm 1913–1960, skriver i sina memoarer att man i den lokala politiken oftare väljer att vara saklig än politisk. Larsson menar att de kommunala frågorna i allmänhet avgörs ”enligt sakens natur” och ”vanligen med konkreta, handfasta argument utan någon särskild idépolitisk färg”.³¹

I det nutida regelverket, som här alltså representeras av PBL och RAÄ:s värderingsmodell, kan man se en parallell till historieämnets demokratisering i skolan. Den ”stora historien” nämns inte explicit i reglerna för det offentliga rummet. Inte heller uttalas några specifika skönhetsideal. Däremot lyfts den ”lilla historien” fram i till exempel RAÄ:s socialhistoriska och personhistoriska kriterier. Den enskilde individen betonas i samma modells ”upplevelsevärden”. I dagens regelverk kan man alltså tala om ett i grunden *politiskt* och *deskriptivt* bruk av historia, skönhet och fulhet eftersom det avser att ge utrymme för såväl skiftande historiska minnen och symboler som skiftande estetiska uppfattningar och ideal. Ett *existentiellt* bruk avspeglas i RAÄ:s ”upplevelsevärde”, vars syfte kan sägas vara att främja den enskilde medborgarens trygghet och känsla av förankring i tillvaron.

²⁷ Johan Hjertberg, *Lagstiftad skönhet: abstrakta värden i stadsrummet*, kandidatuppsats, Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet (SU), 2009, s. 17.

²⁸ Råberg, ”Värt att bevara?”, s. 244.

²⁹ Råberg, ”Värt att bevara?”, s. 246.

³⁰ Råberg, ”Värt att bevara?”, s. 246.

³¹ Yngve Larsson, *Mitt liv i stadshuset. 1, Från fåvälde till demokratisk ordning (1900-1954)*, (Stockholm: Stockholms kommunalförvaltning, 1977), s. 177.

Skönhetsrådet idag³²

Dagens formella förutsättningar är praktiskt taget oförändrade sedan rådets reglemente fastställdes 1928. Rådets syfte berörs i reglementets öppet formulerade portalparagraf:

Rådet till skydd för Stockholms skönhet har till uppgift, att i frågor som berör Stockholms kommuns offentliga konstverk, konstnärligt eller kulturhistoriskt värdefulla stadsbilder eller kommunens och dess omgivningars övriga skönhets- och naturvärden, vara rådgivare åt kommunens olika myndigheter, kommittéer, delegationer och utskott och att i sådan egenskap på anmodan avgiva yttranden i dylika frågor. Rådet får dessutom självständigt lämna de förslag och framställningar till kommunens olika myndigheter som rådet finner påkallade.³³

Det saknas som redan nämnts teoretiska ramar och en preciserad metod för rådets verksamhet. Det arbetar inte heller utifrån några givna skönhetsnormer eller bedömningskriterier. Mer eller mindre officiella sådana har emellertid förekommit. Förra sekreteraren Göran Söderström hävdar till exempel i en intervju i *Svenska Dagbladet* (SvD) att: ”Man brukar ju säga idag att det inte finns några fasta värden, men den uppfattningen delar inte vi”. Därefter ger Söderström i artikeln några konkreta exempel på vad som är generellt vackert och fult.³⁴ Enligt Martin Rörby, rådets nuvarande sekreterare, är två bärande (men inte i reglementet formulerade) tankar att arbeta långsiktigt och att ställa det nya mot det gamla. Rörby menar till exempel att det kan vara motiverat att offra befintliga värden om de ersätts med något som tillför nya kvaliteter.

Rådet består idag av tretton ledamöter varav tolv väljs av stadsfullmäktige. Den trettonde ledamöten samt ordförande och sekreterare väljs av rådet gemensamt. Åtta ledamöter är sakkunniga representanter för olika institutioner och organ, bland annat Svenska arkitekters riksförbund, Statens fastighetsverk och Kungl. Vetenskapsakademien. Dessa institutioner lämnar själva förslag på kandidater till fullmäktige. Fyra ledamöter är politiskt valda. Dessa representerar olika partier i stadshuset, men är bundna till några politiska ideologier. Sekreteraren, som är rådets ansikte utåt, är inte en del av själva rådet men han (det har hittills inte funnits någon kvinnlig sekreterare) har rätt att framföra sina åsikter och att få dem protokollförda. Till rådet hör ett kansli som jämte sekreteraren består av två handläggare/konstvetare. Vid sammanträdena deltar förutom ledamöter och kanslipersonal också ett antal sakkunniga, bland andra stadsarkivarien och stadsarkitekten. Mötena är inte öppna för allmänheten, men protokollen anslås och läggs ut på rådets hemsida.³⁵ Martin Rörby berättar att diskussionerna kan vara livliga vid sammanträdena och att rådet aldrig har röstat samstämmigt under hans tid som sekreterare. Trots det framhåller han att det finns en konsensus inom rådet.

³² Uppgifterna om Skönhetsrådet är hämtade från: *Stockholms kommunalkalender*; Rörby, ”Skönhetsrådet”, s. 92–93; *Skönhetsrådets tillblivelse*, PM, 1981, SR, samt Söderström, ”Rådet till skydd för Stockholms skönhet”, s. 5–6. Avsnittet innehåller också uppgifter från en intervju med rådets sekreterare Martin Rörby 17/3 2010 och information som har förmedlats under hand av kanslisterna Cecilia Skog och Monica Hector vid Skönhetsrådets kansli, mars–maj 2010.

³³ §1, Reglemente och delegationsordning för Rådet till skydd för Stockholms skönhet, Kommunal författningssamling för Stockholm 2006:23. Tillgänglig på Skönhetsrådets hemsida: <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Forvaltningar-och-bolag/Skonhetsradet/Dokument-och-rapporter/>, 20/5 2010, kl. 08.00.

³⁴ ”Smakpolisen som mitt i staden står”, SvD 7/3 2003.

³⁵ Skönhetsrådets hemsida, <http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Skonhetsradet/Protokoll1/Protokoll/>, 10/6 2010, kl. 15.45.

Eftersom rådets reglemente är, och alltid har varit, öppet formulerat och det aldrig heller har funnits några preciserade riktlinjer eller bedömningskriterier så är det svårt att generalisera kring rådets bruk. Söderströms *normativa* skönhetsbruk har ingen formell grund hos dagens Skönhetsråd. Bedömningarna görs från fall till fall, enligt Rörby.³⁶ Det är alltså utifrån de enskilda fallen som olika bruk måste identifieras.

1.6 Hypotes

Grundläggande för undersökningen är min uppfattning att det inte går att värdera abstrakta egenskaper objektivt och att det inte finns någon generell och universell definition av god historia, skönhet och fulhet. Jag utgår från att Skönhetsrådet stod relativt opåverkat av dagsaktuella politiska syften, estetiska normer och idéströmningar. Som en del av den demokratiskt valda representationen i Stockholms stadsfullmäktige och med ledamöter som inte var bundna till vare sig bedömningskriterier eller ideologiska riktlinjer, utgår jag från att rådet fann grund för sina motiv i främst *deskriptiva* bruk. Jag tror alltså att rådet använde historia i sin argumentation för att i det offentliga rummet ge utrymme för såväl skiftande historiska minnen och symboler som estetiska uppfattningar och ideal. Jag antar också att *existentiella* bruk var närvarande, alltså att historia, skönhet och fulhet användes för att främja den enskilde medborgarens trygghet och känsla av förankring i tillvaron.

³⁶ Vid motivering av negativa beslut utgår man, enligt Rörby, ofta från terminologin i den av RAÄ utarbetade värderingsmodellen.

2. Skönhetsrådet på 1910-talet

– vilka idéer och drivkrafter låg bakom rådets tillkomst?

Industrialisering och kraftig befolkningsökning under det sena 1800-talets Stockholm förde med sig stora exploateringskrav. Berg sprängdes bort, grusåsar jämnades ut, vattenytor fylldes igen och mängder av byggnader revs för att ge plats åt nya gator, bostäder och fabriker. De stora förändringarna gav liv åt en opposition, som enligt Marianne Råberg snabbt växte sig stark främst hos stadens tongivande kulturelit.³⁷ Martin Rörby berättar om de starka känslor som rivningen av Gustav III:s operahus och andra representativa byggnader i stadens centrum förorsakade. Han nämner också protesterna mot förslaget att riva större delen av Gamla stan.³⁸ Som en följd av det tilltagande antikvariska intresset kan man se bildandet av det fristående Samfundet S:t Erik 1901. Samfundet hade bland annat som syfte att bilda opinion för en skyddslagstiftning för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.³⁹ Såväl Råberg och Rörby som Göran Söderström lyfter fram rent antikvariska och utseendemässiga faktorer som avgörande också för Skönhetsrådets tillkomst. I det nämnda PM:et i rådets arkiv framhålls emellertid också sociala motiv.⁴⁰ Några sådana berörs inte alls i den övriga befintliga litteraturen. Vilka var dessa sociala motiv och hur kom de in i bilden?

2.1 Skönhet för alla⁴¹

Kring sekelskiftet 1900 avsåg begreppet skönhet mer än bara en vacker yta. Andliga egenskaper som godhet, renhet och livsharmoni kunde också definieras som skönhet.⁴² Under 1890-talet utvecklades framför allt i författar- och konstnärskretsar en stark tro på skönhetsens betydelse som samhällsfaktor. Man kopplade samman den ytliga skönheten med den andliga och pekade på dess positiva inverkan på såväl individen som samhället. Förespråkare för detta humanitära och sociala skönhetsperspektiv kallades skönhetsdyrkare, ett begrepp som myntades av den ovan nämnde John Ruskin.⁴³ Ruskin var själv skönhetsdyrkare och tillsammans med William Morris bidrog han till att sprida dessa idéer till Sverige. Det som i England tog sig uttryck i Arts and Crafts-rörelsen kallades här nationalromantik och kom att prägla en stor del av sekelskiftets svenska konst, litteratur, musik och arkitektur. I likhet med den engelska förebilden kan nationalromantiken ses som en reaktion mot materialism och rent nyttotänkande, mot industrialism och urbanisering och inte minst mot det sena 1800-talets internationella stilblandningar inom arkitektur och stadsplanering.⁴⁴

³⁷ Råberg, ”Värt att bevara?”, s. 250.

³⁸ Rörby, ”Skönhetsrådet”, s. 92.

³⁹ Se t.ex., Råberg ”Värt att bevara”, s. 248.

⁴⁰ *Skönhetsrådets tillblivelse*, PM, 1981, SR.

⁴¹ En stor del av avsnittet bygger på Ellen Key, *Skönhet för alla*, faksimilupplaga [originalet utg. första gången 1899], förord av Claudia Lindén och moderniserad och tolkad av Hedda Jansson, (Ödeshög: Ellen Keyinstitutet, 2006); Thorbjörn Lengborn, *Ellen Key och skönheten* (Stockholm: Gidlund 2002); Lennart Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat: studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning*, doktorsavhandling, Lunds universitet, (Hedemora: Gidlund, 2001), Håkan Bengtsson, *Konfrontation och försoning: en studie i Fredrik Ströms romanserie Rebellerna* (Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, 1992), s. 45. samt Bengt Lärkner, ”1900–1950”, i *Konst och visuell kultur i Sverige, 1810-2000* (Stockholm: Signum 2007).

⁴² *Svenska akademins ordbok* (SAOB), uppslagsord: skönhet

⁴³ SAOB, uppslagsord: skönhetsdyrkan.

⁴⁴ Se t. ex. Lärkner, ”1900-1950”, s. 148-155.

Parallellt med skönhetsdyrkan och nationalromantik utvecklades arbetarrörelsen med ett till synes helt motsatt fokus på internationalism och materiell och teknisk utveckling. I skuggan av denna rörelse och i en tid som präglades av materiell fattigdom och teknisk framtidstro kunde det verka provocerande att framhålla estetiska värden. Det fanns emellertid representanter för Sveriges kulturella och politiska kärna som i likhet med Ruskin och Morris såg kopplingar mellan de båda idéströmningarna. Att litteraturkritikern Bengt Lidforss (1868–1913) var en av dem framgår redan av namnet på Lennart Leopolds avhandling *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat: studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning* (2001).⁴⁵ Lidforss såg inte kultur, skönhet och konst som självändamål utan som viktiga samhällsföreteelser som borde vara en naturlig del av varje människas liv, skriver Leopold. Detta krav var dock långt ifrån uppfyllt i Lidforss samtid:

...det stora flertalet står utanför och hindras av fattigdom, af brist på pengar och tid att komma i åtnjutande af den högre kulturens häfvor. Här kräfvdes en omläggning af samhället på det sätt som socialismen anger. Ty om det också är sant att materiellt välstånd ingalunda är livets högsta goda, så är det lika visst, att det här i världen ej finns någon makt som så kan i grunden ödelägga de bästa utvecklingsmöjligheter, så vingklippa andens växt som fattigdom och nöd.⁴⁶

Enligt Lidforss var en höjd bildningsnivå en förutsättning för en socialistisk omläggning. Den motsatta strategin, att man först gör revolution och sedan uppfostrar massorna, var enligt Leopold helt främmande för Lidforss.⁴⁷ Lidforss räknade sig själv som hedning och delade Karl Marx syn på religionen som ett opium för folket, skriver Leopold.⁴⁸ Kristendomen såg han som direkt kulturfientlig eftersom den enligt honom ”förlägger livets tyngdpunkt till andra sidan grafven” och ”degraderar jordelivet till en skentillvaro och stämplar jordisk lycka som en banal om icke rent af förkastlig sak”.⁴⁹ Lidforss menade att hedendomen visserligen låg arbetarrörelsen närmare än kristendomen, men att hedendomen fortfarande belastades av slaveriet, som han ansåg bedrevs ”hvarhelst en fabriksskorsten reser sig mot himlen”. Den moderna kulturen med dess skönhetsdyrkan såg Lidforss varken som kristen eller hednisk, utan snarare som ett alternativ till religion eller religionslöshet.⁵⁰

Författarinnan Ellen Key (1849–1926) var i likhet med Lidforss både skönhetsdyrkare och en ledande kulturpersonlighet. Thorbjörn Lenghorn skriver i *Ellen Key och skönheten* (2002) om hennes starka intryck från Ruskin och Morris.⁵¹ Key såg skönhet som ett redskap för samhällsförändring, skriver Lenghorn, och hon menade att det som inte kristendomen eller ens socialismen kan förverkliga kan åstadkommas av ”skönhetens religion”.⁵² Att skönhet, bildning och kultur skulle kvarstå som en angelägenhet bara för den ekonomiska eliten såg Key som djupt orättvist och som en medveten politisk strategi för att hålla nere arbetarna. Genom att ge arbetarfamiljer en bättre materiell standard och samtidigt försumma deras behov av bildning och skönhet skapade man med Keys synsätt bara ”välfödda träalars djuriska belåtenhet”.⁵³

⁴⁵ Leopold, Lennart, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat: studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning*, doktorsavhandling, LU (Hedemora: Gidlund, 2001). Leopold använder Ruskins uttryck skönhetsdyrkare, men han nämner inte Ruskin och hans eventuella inflytande på Lidforss.

⁴⁶ Tal av Bengt Lidforss vid invigningen av Folkets hus i Lund 1903, i Leopold, *Skönhetsdyrkare och Socialdemokrat*, s. 230.

⁴⁷ Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, s. 307.

⁴⁸ Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, s. 132.

⁴⁹ Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, s. 230.

⁵⁰ Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, s. 230.

⁵¹ Se t. ex. Thorbjörn Lenghorn, *Ellen Key och skönheten*, (Stockholm: Gidlund 2002), s. 35-39.

⁵² Lenghorn, *Ellen Key och skönheten*, s. 159.

⁵³ Ellen Key, *Tankebilder I* (Stockholm: Bonnier, 1901), s. 154, i Håkan Bengtsson, *Konfrontation och*

Key poängterade att man inte bara ska söka det sköna i konst och litteratur utan också i de enklaste vardagsting.⁵⁴ Hon formulerade preciserade skönhetskriterier och såg det sköna i det naturliga och i det enkla, i lagom och måtta. I en av hennes mest kända skrifter, *Skönhet för alla* (1899), utvecklar hon med exempel från vardagen sin teoretiska grundsyn:

På en stol skall man kunna sitta bra, vid ett bord skall man kunna äta och dricka, i en säng skall man kunna vila väl. Den obekväma stolen, det vingliga bordet, den gamla sängen är därmed redan därför fula. Men det är ändå inte säkert att den bekväma stolen, det stadiga bordet, den breda sängen är vackra. Saken måste, liksom varje vackert föremål i naturen gör det, fylla sitt ändamål med enkelhet och lätthet, förfining och uttrycksfullhet, annars har den inte uppnått skönheten, även om den motsvarar nyttans krav. Skönheten innefattar alltså visserligen ändamålsenligheten men denna inte alltid skönheten.⁵⁵

Skönhet för alla är full av smakråd och konkreta inredningstips. I förordet till ett faksimiltryck av boken skriver Claudia Lindén att Keys blandning av heminredning och teoretiska visioner var en medveten pedagogisk metod. För Key var det privata politiskt och vice versa. Det som kunde genomföras i hemmet kunde också genomföras i samhället.⁵⁶

2.2 Fredrik Ström (1880-1948)

I egenskap av Skönhetsrådets initiativtagare har Fredrik Ström en central betydelse för förståelsen av de idéer som låg till grund för rådets tillkomst.⁵⁷ I sina memoarer kallar sig Ström skämtsamt för Skönhetsrådets fader.⁵⁸ Som initiativtagare blev han invald i det nybildade rådet och han tillhörde det till 1928. Han återkom som ledamot 1941–1947 och var från 1943 rådets ordförande. Ström var ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 1912–1942 och han framhåller i sina minnesanteckningar att motionen om Skönhetsrådet bara var en av drygt hundra motioner som han skrev som stadsfullmäktig.⁵⁹ Ströms gärning sträckte sig långt bortom Stockholms lokalpolitik. Som ledamot av Riksdagens första kammare 1930–1948 var han en välkänd vänstersocialistisk rikspolitiker. Han var en framgångsrik författare av såväl faktaböcker som skönlitteratur och poesi, journalist, förläggare, folklivs- och hembygdsforskare, chef för Skådebanan och ordförande i Sveriges författarförening.

Trots Ströms omfattande livsgärning och inflytande inom olika områden har förvånande lite skrivits om honom. Vid sidan av hans egna memoarer har jag bara funnit en studie som behandlar Ström ur ett bredare perspektiv, Håkan Bengtssons avhandling *Konfrontation och försoning: en studie i Fredrik Ströms romanserie Rebellerna* (1992). Bengtsson pekar på den nästan obefintliga forskningen och menar att Ström knappast kan förutsättas vara allmänt känd bland dagens svenskar.⁶⁰

försoning: en studie i Fredrik Ströms romanserie Rebellerna (Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, 1992), s. 45.

⁵⁴ Key, *Tankebilder I*, s. 62, i Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, s. 45. Göteborgs universitet, 1992), s. 45.

⁵⁵ Key, *Skönhet för alla*, faksimilupplaga, s. 28.

⁵⁶ Claudia Lindén, ”Ellen Keys feministiska estetik”, i Key, *Skönhet för alla*, faksimilupplaga, s. 7-20.

⁵⁷ Biografiska uppgifter utan källhänvisningar i fortsättningen av det här avsnittet är hämtade från Fredrik Ströms memoarer *Min ungdoms strider: memoarer* (Stockholm: Norstedts, 1940) och *I stormig tid: memoarer* (Stockholm: Norstedts, 1942), samt från inledningen till arkivförteckningen för *Fredrik Ströms arkiv*, Göteborgs universitetsbibliotek (GUB).

⁵⁸ Ström, *I stormig tid*, s. 110.

⁵⁹ Ström, *Min ungdoms strider*, s. 405.

⁶⁰ Håkan Bengtsson, *Konfrontation och försoning: en studie i Fredrik Ströms romanserie Rebellerna* (Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, 1992), s. 11.

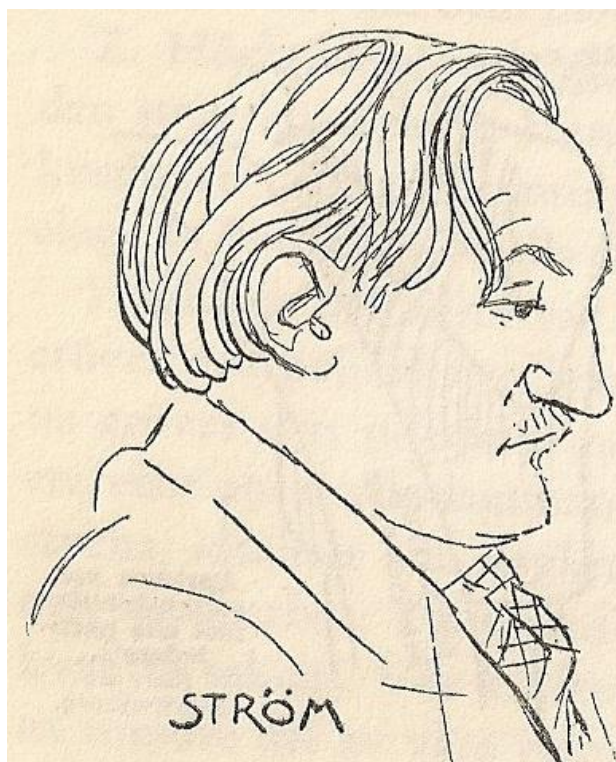

Bild 1. Fredrik Ström. Tecknare: Carl Jacobsson (Jac), Illustration från Fredrik Ström, *I stormig tid: memoarer*, (Stockholm: Norstedts, 1942), s. 46.

Ström föddes i Halland 1880. Fadern var bonde och handelsman och modern dotter till församlingsprästen. Efter gymnasiestudier i Halmstad blev han 1902 antagen vid Göteborgs högskola, där han lärde känna den blivande politikern och vänsteragitatorn Zeth "Z" Höglund (1884–1956). Ström skriver att Höglund presenterades för honom som "en ättling av franska revolutionen" och att de båda från första stund blev stridskamrater för den socialistiska saken.⁶¹

År 1903 fick Ström och Höglund en inbjudan att tillsammans med Bengt Lidforss tala vid Göteborgs arbetarkommuns 1 maj-festligheter. Lennart Leopold skriver att de båda studenterna såg upp till Lidforss som en gud.⁶² Denna beundran bekräftas i Ströms memoarer, där han skriver att Lidforss vid sidan om August Palm (1849–1922) och Hjalmar Branting (1860–1925) var "den nya revolutionens ledare i vårt land".⁶³ Lidforss blev imponerad av Ströms och Höglunds insatser vid firandet och enligt Leopold var det definitivt Lidforss som öppnade dörrarna till arbetarrörelsen för de båda studiekamraterna.⁶⁴ Samma år fick Ström sitt litterära genombrott med romanen *Folket i Simlångsdalen* och Bengtsson visar i sin avhandling att det var på Ellen Keys rekommendationer som boken gavs ut. Key kom också i fortsättningen att bli något av en mentor för Ström.⁶⁵ Under en vistelse i Paris tackade Ström ja till ett erbjudande från Hjalmar Branting, vid tiden chefredaktör på *Social-Demokraten*, att ingå i tidningens redaktion. På resan till Stockholm gjorde Ström ett längre uppehåll hos Key

⁶¹ Ström, *Min ungdoms strider*, s. 106.

⁶² Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, s. 161. Leopold hänvisar till Zeth Höglunds memoarer *Minnen i fackelsken. Härliga tider 1900–1911*. Bengtsson berör i *Konfrontation och försoning* inte alls Lidforss inflytande över Ström.

⁶³ Ström, *Min ungdoms strider*, s. 107.

⁶⁴ Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat*, s. 82.

⁶⁵ Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, s. 17.

i Småland. Råden som han fick under det besöket bidrog enligt honom själv mycket starkt till att forma hans politiska och estetiska synsätt. Key sa bland annat:

På alla områden kämpar gammalt och nytt, och mycket ska trampas ner och falla som träd för stormen. Men många värden är omistliga. Jag är socialist, demokrat, ja revolutionär, brinnande revolutionär. Men vi måste skona det sköna, personlighetens rätt, individualiteten. Socialismen får icke bli en fiende till individualismen. De två måste förenas.⁶⁶

I december 1903 kom Ström till Stockholm för första gången. I sina minnesanteckningar berättar han om sina intryck:

... trashankar till höger och vänster, fattiga barn, huttrande i kylan, mursmäckor vid byggena, gamla tiggande kvinnor, enstaka lyxdroskor, herrar i höga hattar, fina hus åt de stora gatorna, eljest mörka gårdar och källare med bostäder för ett proletariat likt det som i Göteborg bebodde Majorna och Långgatorna. Någon sådan fattigdom hade jag icke sett i Halmstad. I Paris var fattigdomen lika stor som i Stockholm, men Paris var ett Samarkand, och konsten förgyllde eländet. Här mötte jag eländet naket.⁶⁷

Efter sitt uppdrag på *Social-Demokraten* kom Ström att tjänstgöra vid flera av arbetarrörelsens tidningar i landet innan han 1910 återkom till Stockholm för gott, först som chef för det Socialdemokratiska ungdomsförbundets tidskrift *Fram*. År 1911 valdes han till socialdemokratisk partisekreterare och 1913 skrev han gemensamt med Höglund och Hannes Sköld (1886–1930) *Det befästa fattighuset: antimilitaristisk och socialistisk handbok*, som i en faksimilupplaga beskrivs som ”arbetarrörelsens slagkraftigaste pamflett genom tiderna”.⁶⁸

Vid den socialdemokratiska partisprängningen 1916 anslöt sig Ström till Vänstersocialistiska partiet och 1917 tog han tillsammans med borgmästare Carl Lindhagen (1860–1946) och ytterligare tre svenska vänstersocialister emot Lenin (1870–1924) i Stockholm när denne var på väg från Berlin för att leda revolutionen i Ryssland.⁶⁹ Åren 1919–1924 var Ström rysk konsul i Stockholm och när det Västersocialistiska partiet delades 1921 bildade han tillsammans med Höglund det Kommunistiska partiet. Han tog avstånd från utvecklingen i Sovjetunionen under Stalintiden och 1926 valde han att återansluta sig till det socialdemokratiska partiet. Ström återvände till *Social-Demokraten* och var dess chefredaktör 1932–36.

Som en röd tråd genom Ströms till synes splittrade och mångskiftande verk löpte engagemanget för historia och skönhet. Intresset för dessa frågor väcktes tidigt och i sina hågkomster berättar Ström hur skönheten i hans halländska hembygd bidrog till att forma hans positiva livssyn. I sina memoarer nämner han en episod då man under hans skoltid i Halmstad hade huggit ner några hundraåriga träd för att dra fram en väg på de gamla fästningsvallarna. Ström gav sin matematiklärare, som var ordförande i stadsfullmäktige, skulden och skrev på svarta tavlan strax innan denne trädde in i klassrummet: ”Halshuggning av vårdträd borde straffas i lagen.”⁷⁰ Att Ström bevarade ungdomens starka engagemang livet

⁶⁶ Ström, *Min ungdoms strider*, s. 137.

⁶⁷ Ström, *Min ungdoms strider*, s.139. Mursmäcka = arbeterska som tillredde och bar upp murbruk på murarställningen (SAOB).

⁶⁸ Zeth Höglund, Hannes Sköld och Fredrik Ström, *Det befästa fattighuset: antimilitaristisk och socialistisk handbok*, Omtr. (Lund: Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, 1979 [1913]). Epitetet är hämtat från omslaget till denna faksimilupplaga.

⁶⁹ Ström, *I stormig tid*, s. 197. De övriga tre var redaktör Ture Nerman (1886–1969) och politikerna Carl Natanael Carleson (1865–1929) och Karl Kilbom (1885–1961).

⁷⁰ Ström, *I stormig tid*, s. 107-108.

igenom i dessa frågor vittnar följande citat från hans avskedstal till kollegorna i Stockholms stadsfullmäktige 1942:

I en barbariets och vandalismens tid som vår bryr man sig ofta föga om ideella och konstnärliga värden. Fri väg för dynamitpatronen och grävskopan! Det är ofta parollen, både figurligt talat och praktiskt. Det är en för demokratin och kulturen ödeläggande paroll. Följ den icke! Låt icke materialismens ande förkväva det högsta mänskliga.⁷¹

Ströms humanitära och sociala skönhetsyn möttes ofta med misstro, även inom hans eget parti. Håkan Bengtsson skriver att de flesta i den första generationens socialdemokrater ansåg att ”magfrågan” måste lösas innan arbetarna skulle ges tid att skaffa bildning.⁷² Denna tes drevs redan av August Palm och fördes vidare av Ströms följeslagare Zeth Höglund. Enligt Bengtsson ansåg Höglund att de flesta former av folkbildningsprojekt och föreläsningsverksamhet var ”etisk-estetiskt krimskrams” som kunde förvilla arbetarna och avhålla dem från den verkliga klasskampen.⁷³ Bengtsson skriver vidare att Höglund menade att arbetarnas bildning i första hand skulle grundas på studium av den marxistiska historieuppfattningen. Ström å sin sida hävdade med bestämdhet att arbetarklassen skall tillvarata och utveckla den befintliga kulturen och inte skapa en ny.⁷⁴

2.3 Motionen om Skönhetsrådet

När Ström valdes in i Stockholms stadsfullmäktige 1912 var det enligt honom själv på ett ”revolutionärt program” som byggde på ”allmän kommunal rösträtt, slummens utrotande och skönhet för alla”. Ström skriver i sina memoarer att hans lokalpolitiska manifest var ett direkt lån från Ellen Key.⁷⁵ Det fanns emellertid en väsentlig skillnad mellan Ströms och Keys grundinställning. Håkan Bengtsson skriver:

För Ellen Key var läraren/pedagogen höjd över det folk, som skulle bibringas kulturens skatter. Folket spelar en mer passiv roll och mottar bildningen från läraren/pedagogen.⁷⁶

Ur ett nutidsperspektiv är det lätt att se Keys *normativa* skönhetsbruk som nedlåtande. Claudia Lidén påpekar dock att Keys idéer om allas rätt till skönhet betraktades som mycket radikala av hennes samtid.⁷⁷ Mot bakgrund av detta bör Ströms inställning, att det inte ska finnas något kulturförmedlande mellanled, ha betraktats som än mer radikal. Bengtsson skriver:

Ström har en mer positiv grundinställning till folkets egen inneboende förmåga att själv tillgodogöra sig kulturen. Att massan skulle vara rå och obildad (och utan vägledning enbart materiellt inriktad) är något som ligger helt utanför hans sätt att tänka.⁷⁸

Förespråkarna för estetiska frågor var inte många i 1910-talets fullmäktige, men där fanns två starka och inflytelserika ledamöter som delade Ströms värderingar och som han omedelbart

⁷¹ ”Om det allmänna bästa”, avskedstal i Stockholms stadsfullmäktige. Ström, *Mot tidens gudar och andra inlägg i dagsdebatten* (Stockholm: Bonnier, 1942), s. 209-210.

⁷² Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, s. 42.

⁷³ Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, not 53, s. 52.

⁷⁴ Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, s. 69.

⁷⁵ Ström, *Min ungdoms strider*, s. 404.

⁷⁶ Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, s. 51.

⁷⁷ Lidén, ”Ellen Keys feministiska estetik”, s. 8.

⁷⁸ Bengtsson, *Konfrontation och försoning*, s. 51.

förenade sig med, Carl Lindhagen och dennes syster Anna Lindhagen. Båda delade Ströms vänstersocialistiska övertygelse. Ström skriver hur de tillsammans bildade ett ”triumvirat till försvar för Stockholms horisonter, vatten och parker” och hur de ”slogs alldeles vilt” för dessa hjärtefrågor. Han skriver vidare hur programmet utvidgades till att gälla bland annat Gamla stan, Söders kåkar och syrener, borgerskapets patricierhus, de gamla värdshusen, kanalerna och bergen.⁷⁹

Inspiration från pressen

Ström pekar i sina memoarer på en enkätundersökning i den då liberala tidningen *Svenska Dagbladet* som starkt bidragande till hans idé om Skönhetsrådet.⁸⁰ Ström avsåg en artikelserie med rubriken ”Om jag vore stadsfullmäktig”, som inleddes i november 1914 och avslutades några månader senare.⁸¹ I denna uttalade sig kända Stockholmare om vilka kommunala frågor de skulle prioritera om de hade makten att bestämma. En övervägande del av de tillfrågade uttalade sig om stadsmiljöfrågor och flertalet uttryckte stort missnöje med stadens sätt att behandla sådana frågor. Arkitekten Torsten Stubelius (1883–1963) skriver i sitt bidrag att Stockholms byggnadsnämnd är fullständigt ur stånd att bedöma estetiska frågor och han föreslår att en särskild kommission ska inrättas.⁸² Konstnären Carl Milles (1875–1955) och arkitekterna Wilhelm Klemming (1862–1930), Torben Grut (1871–1945) och Per Olof Hallman (1869–1941) berör också idén att inrätta ett estetiskt tillsynsorgan.⁸³ Flera av tidens kulturpersonligheter bidrog med engagerade och ibland ironiska artiklar om stadens oförmåga att behandla estetiska frågor. Författaren Hans Zetterström (1877–1946) skriver om sin egen plan för stadens förskönande:

Jag anordnar på egen bekostnad ett Nyköpings gästabad för de nuvarande tyrannerna, och sedan jag låtit Anna Lindhagen och möjligen ett par till försvinna och räddas genom en baktrappa inträffa en serie händelser som på ett kraftigt och verksamt sätt åstadkomma att vi icke vidare äga några stadsfullmäktige i Stockholm. Det förefaller mig som om vi just nu behöfde komma därhän.⁸⁴

Flera av artikelförfattarna såg en koppling mellan stadens estetiska och sociala problem. Fattigvårdsinspektören Albin Lindblom (1851–1921) menar att det knappast är förvånande att många familjefäder hellre dröjer sig kvar i ölkaféernas värme i stället för att gå hem till ett överbefolkat, kallt och otrivsamt sovställe i någon ful hyreskasern. ”Goda bostäder, goda människor”, resonerar Lindblom.⁸⁵ Några enstaka författare försvarar stadens *icke-bruk* av skönhet, till exempel Karl Tingsten (1863–1952), direktör vid Stockholms renhållningsverk:

Själffallet skulle jag ej lägga allt för stor vikt vid det ”estetiska lidande”, som trycker en del personer, som gärna föreställa sig, att skönheten är målet för all vår sträfvan, och som i enlighet härmed till kostnad för staden lägga alltför konstnärliga synpunkter på praktiska kraf ...⁸⁶

⁷⁹ Ström, *I stormig tid*, s. 109. Triumvirat = välde, ämbete eller myndighet som utövas gemensamt av tre personer (SAOB).

⁸⁰ Ström, *I stormig tid*, s. 109.

⁸¹ Artikelserien fick stort genomslag och gavs ut i bokform; Artur Möller, *Om jag vore stadsfullmäktig: 61 beska, ironiska, muntra och missmodiga uttalanden av sextioen stockholmare och stockholmskor* (Stockholm: Dahlberg, 1915).

⁸² Torsten Stubelius, bidrag till artikelserien ”Om jag vore stadsfullmäktig”, SvD, 3/1 1915.

⁸³ ”Om jag vore stadsfullmäktig”, SvD, 11/1, 13/1, 15/1 resp. 19/1 1915.

⁸⁴ Hans Zetterström, bidrag till artikelserien ”Om jag vore stadsfullmäktig”, SvD, 23/12 1914.

⁸⁵ Albin Lindblom, bidrag till artikelserien ”Om jag vore stadsfullmäktig”, SvD, 5/1 1915.

⁸⁶ Karl Tingsten, bidrag till artikelserien ”Om jag vore stadsfullmäktig”, SvD, 20/12 1914.

Motionens innehåll

Ströms motion är daterad 20/9 1915 och kallas i det kommunala trycket ”Motion av herr Ström, angående tillsättande av ett särskilt kommunalt råd för vård av Stockholms stads natur, dess estetiska intressen och kulturella minnesmärken och om andra åtgärder för ett allmännare tillgodogörande för befolkningen av vad som skänker bostadsplatsen skönhet och trefnad.”⁸⁷ I motionens inledning beskrivs Stockholm som Sveriges skönaste och en av världens vackraste städer, men Ström flyttar snabbt fokus från det representativa och skriver:

En annan sida av samma sak, om möjligt ännu mera betydelsefull, gäller frågan om stadens så att säga inre skönhet. Här brister det ofantligt. Se på våra arbetarstadsdelar, se på de vanliga hyreshusens fula, ofta snuskiga kasärngårdar, se på våra fabrikers och verkstäders exteriörer och interiörer! Se på en del omgivningar, särskilt utanför arbetarkvarteren, hur de få förfalla!⁸⁸

Ström frågar varför man inte planterar träd längs de fattigas gator ”där hyreskasärnernas nakenhet skär genom märg och ben?”⁸⁹

Här i dessa stora stadsdelar bor dock huvudmassan av befolkningen. Här vid dessa kasärngator utan träd, vid dessa illavårdade omgivningar, inåt dessa fula bakgårdar bo sommar och vinter tiotusentals familjer. Här växa deras barn upp, som en gång skola taga arv efter oss, som en gång skola föra vårt och de gångna generationernas verk vidare. Vad för skönhetskärlek skola dessa familjer, dessa barn få?⁹⁰

Ström förtydligar ytterligare att motionen inte bara berör en estetisk fråga ”utan även i högsta grad en *hygienisk* fråga, en *hälsofråga*, en *social* fråga”. Han föreslår att medel till förbättringar av de fattigas miljöer kan erhållas genom att ”pruta något på *överflödet* i de rika och centrala stadsdelarna”:

... de förmögna, som bebo de ljusa stadsdelarna, som bo vid parker och planteringar, som ha blommande och grönskande gårdar, dock om sommaren i regel ligga på landet, vid badorter eller på resor, under det att de fattiga året om måste vistas i sina trånga prång utan ens den glädje, som de rika resa ifrån, när sommaren kommer. Stockholm är därför särskilt de fattigas, arbetarnas stad. Det vore alltså i högsta grad orätt, om de förmögne, som överge sin stad under den del av året för att få riktigt grundligt med grönska, sol, luft och skönhet, skulle ställa sig avogt sinnade mot en verklig försköning av de stadsdelar, där *de* bo, som, *aldrig* komma ut på landet.⁹¹

Mycket av motionens argumentation hämtade Ström från sitt eget bidrag i boken *Det befästa fattighuset*.⁹² Det är lätt att känna igen ovanstående citat från motionen i nedanstående citat från boken:

Härtill kommer att dessa smålägenheter, som arbetarne för blodspengar få hyra, nästan alltid ligga inåt mot bakgårdar, dit sol och frisk luft sällan når. Det är de stora lägenheterna, där överklassen bor – när de icke ligger på sommarnöjen, vid badorter eller på resor och de präktiga, soliga lägenheterna stå t o m a! – som ligga utåt parkerna, gatorna och torgen.⁹³

⁸⁷ M 21/1915, SF.

⁸⁸ M 21/1915, SF.

⁸⁹ M 21/1915, SF.

⁹⁰ De tre citaten ovan är hämtade från M 21/1915, SF.

⁹¹ M 21/1915, SF.

⁹² I boken anges inte vilka av de tre författarna som står bakom bokens olika avsnitt, men Zeth Höglund skriver i sina memoarer att Fredrik Ström var upphovsman till bokens längsta del, ”Klass-samhället i Sverige”, s. 55-128. Zeth Höglund, *Minnen i fackelsken. 2, Från Branting till Lenin: 1912-1916*, 2. uppl., (Stockholm: Tiden, 1954), s. 76.

⁹³ Zeth Höglund, Hannes Sköld och Fredrik Ström, *Det befästa fattighuset: antimilitaristisk och socialistisk handbok* (Stockholm: Fram, Stockholm, 1913), s. 69-70.

Motionen mynnar ut i flera förslag. Förutom idén att tillsätta ett Skönhetsråd framför Ström krav på att allmänheten ska involveras i planeringsfrågor. Han menar att detta förutsätter en höjd bildningsnivå och att en sådan kan uppnås bland annat genom undervisning i vård och utveckling av ”naturens, konstens och kulturens skatter och minnesmärken” i både folkskolan och i olika föreläsninganstalter”.⁹⁴

Reaktioner

Motionen om Skönhetsrådet ledde till livfulla diskussioner i och utanför fullmäktige. ”Det var stora fältslag som utkämpades, ty materialisterna gjorde som vanligt i finansernas och kulturnihilismens heliga namn sitt bästa att stjälpa frågan”, skriver Ström i sina minnen.⁹⁵ I Byggnads- och kammarkontorets yttrande skriver chefen Herman Lamm (1853–1928):

Avdelningen anser, som redan antytts, att stadens myndigheter numera söka så långt förhållandena medgiva tillvarataga de intressen, som nu äro i fråga, och väl utnyttja varje möjligt tillfälle att skapa nya skönhetsvärden där så kan äga rum utan att ett ansvarslost eftersättande av de praktiska och ekonomiska hänsyn, som väl dock hava dominerande betydelse vid lösningen av ett modernt samhälles problem.⁹⁶

Gustaf Améen (1864–1949), chef för arkitektavdelningen på stadsbyggnadskontoret, säger i ett yttrande att staden äger ”flera organ avsedda att sörja för och verka över skönheten och trevnaden inom staden”. Améen menar att man hellre än att skapa ett nytt organ bör ge större befogenhet och resurser till de redan befintliga.⁹⁷ Han frågar vidare:

Vartill skulle det nu lända, om man vid sidan av dessa organ satte ett råd med befogenhet att efter behag ingripa än här än där utan att hava möjlighet att sakligt och allsidigt intränga i frågornas behandling från dess början till dess slut...⁹⁸

Lamms och Améens inställning var representativa för motståndet både i och utanför fullmäktige. Arkitekten Ragnar Östberg (1866–1945), som senare kom att bli Skönhetsrådets ordförande, var kritisk mot stadens myndigheter. Han skriver i *Teknisk tidskrift* (1918) att ”stadens ändamålsenliga bebyggande”, som den aktuella byggnadsordningen talade om, inte enbart kunde gälla praktiska ändamål och fortsätter:

Nämnderna *utnyttja* icke sin skyldighet att bevaka det allmännas intresse i hvad angår stadens habitus. De se som stora barn på allt som icke är rent matnyttigt – och dock spelar det en viss roll hur äfven en dräkt passar den, som skall bära den.⁹⁹

Ett kommunalt Skönhetsråd ser Östberg emellertid inte som en lösning på problemen. Tvärtom pekar han på risken att ett sådant skulle minska kraven på de befintliga myndigheterna.

De ekonomiska och ”praktiska” intressena ha visserligen 99% af stadgarna för sig -, men ändå? Det vore olyckligt om denna enda procent liksom ytterligare utspäddes genom ett skönhetsråd. Det är icke separat som känslan för stadens skönhetsvärden skall upptagas.¹⁰⁰

⁹⁴ M 21/1915, SF.

⁹⁵ Ström, *I stormig tid*, s. 110. Nihilism = avoghet mot eller motarbetande av något som man anser vara gagnlöst eller skadligt, strävan efter att avskaffa eller förintä något bestående (SAOB).

⁹⁶ B 28/ 1917, SF, s. 12.

⁹⁷ B 28/ 1917, SF, s. 9.

⁹⁸ B 28/1917, SF, s. 10.

⁹⁹ Ragnar Östberg, ”Skönhetsrådet”, i *Teknisk tidskrift. Afdelningen för kemi och bergsvetenskap* (Stockholm: Svenska teknologföreningen, 1896–1921), 1918, s. 17.

Flera fullmäktigeledamöter uttalade en passiv sympati för Ströms motion, vilket Ström uttryckte sin besvikelse över:

... vem vill icke allt detta, som motionären här önskar, och det är ju så utmärkt bra, vackert och praktiskt! Men, säga de, icke kunna vi göra något för saken. Detta tycker jag icke vittnar om, att man är så värst intresserad för detsamma som man säger. Det är nog så, att man tycker, att det går icke an ändå att visa sig alldeles ointresserad. Men göra något, det vill man icke. Man vill vara praktisk och så stupar saken på det obotfärdigas förhinder.¹⁰¹

Motionen avstyrktes av beredningsutskottet i den första vändan med huvudmotivering att de olika myndigheterna själva kan ta tillvarata de intressen som motionen åsyftar.¹⁰² Fullmäktige beslöt dock att tillsätta en kommitté för ytterligare utredning och redan samma år föreslog denna att ett ”natureskydds- och konstråd” skulle tillsättas.¹⁰³ På vårvintern 1918 var frågan återigen föremål för diskussion i fullmäktige. Lamm var fortfarande kritisk till idén och undrade: ”... varför skulle bland oss alla herr Ström framför andra vara en representant för det sköna, varför kunna icke vi andra tänkas ha något omdöme i den frågan?”¹⁰⁴ Flera ledamöter uttrycker i sina yttranden en fara med ett skönhetsråd. Den borgerliga Salomon Vinberg (1877–1942) menar till exempel:

Direkt skulle detta råd kunna rent av göra skada, om de medlemmar, som komma att insättas i detsamma, icke bli de män man tänkt sig. Då kunde de komma med förslag, som vi måhända måste be Gud bevara oss ifrån.¹⁰⁵

Vinberg hävdar vidare att befintliga organ i stadsförvaltningen skulle ”känna sig rätt olustiga av att få en sådan här kritiserande myndighet över sig.”¹⁰⁶ Att ett skönhetsråd skulle underminera befintliga myndigheters arbete var en vanlig kritik. Förutom av Lamm, Améen och Vinberg framfördes liknande argument av Karl Welin (1859–1945). Inför stadsfullmäktige citerar han Sokrates – ”Det sköna är svårt” – och förklarar att fullmäktige kommer att upptäcka att de kommit ur askan i elden när det eventuella Skönhetsrådet ”kommer med sina personliga meningar”. Welin menar vidare att ett sådant råd skulle kunna sätta sig upp emot sakkunniga auktoriteter och att det skulle kunna leda till problem när man inte vet vilken institution som ska ha sista ordet i viktiga frågor.¹⁰⁷ Mot denna argumentation reagerade Carl Lindhagen kraftigt:

Det går ju till och med så långt att herr Welin här sade till oss: tänk så förfärligt, en dylik institution kan ju till och med komma att utöva kritik mot en sådan auktoritet som herr Clason [arkitekten Isak Gustaf Clason (1856–1930)]! Ja tänk vilken förskräcklig händelse, om så skulle ske. Men har icke herr Welin just därigenom visat, att han delar herr Lamms utgångspunkt i detta fall, och har han icke därmed röjt, att det är farhågan för, att auktoriteterna skola störtas, som här inverkat på hans uppfattning.¹⁰⁸

Även Anna Lindhagen protesterar i ett inlägg mot en alltför stark tro på auktoriteter. Hon instämmer med Vinberg om vikten av att få rätta personer i Skönhetsrådet, men hon hävdar bestämt att man inte kan vara så säker på att de är lämpliga bara för att de är sakkunniga och

¹⁰⁰ Östberg, ”Skönhetsrådet”, s. 18.

¹⁰¹ Y 1917, häfte 4, §28, SF, s. 226.

¹⁰² B 72/1917, SF, s. 22.

¹⁰³ Till delegerade i kommittén valdes överintendenten i Kungl. Byggnadsstyrelsen Carl Möller (1857–1935), fullmäktige Axel Lilja och Fredrik Ström. P 19/3 1917, SF, s. 63 och P 7/9 1917, SF, s. 135.

¹⁰⁴ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 183.

¹⁰⁵ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 184.

¹⁰⁶ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 184.

¹⁰⁷ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 192.

¹⁰⁸ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 201.

”fina auktoriteter”. Ett Skönhetsråd måste ta intryck av vanliga medborgare, menar Anna Lindhagen, ”ty dessa ha litet åsikter i denna sak också”.¹⁰⁹

I egenskap av borgmästare gav Carl Lindhagens stöd tyngd åt frågan om Skönhetsrådet, som han uttrycker stora förhoppningar om:

Jag vill därför hoppas att de mycket starka materialistiska krafterna i vår materialistiska tid icke skola få övertaget och kunna glädja sig att ha förkvävt ett sådant litet försök som detta att få ett ideellt inslag i vår inre kommunala politik.¹¹⁰

Stöd för motionen kom också från Ströms partipolitiska motståndare, bland dem den borgerliga ledamoten Axel Lilja, som i sitt inlägg menar att de befintliga myndigheterna ”kunde göra sin sak bättre” och att de ”behöver en väckelse av intresserade människor”. Han berömmar Ström för hans mod att över huvud taget ta upp estetiska frågor i fullmäktige. ”Man skrattar gärna åt det och förlöjligar det”, konstaterar Lilja.¹¹¹ Den frisinna ledamoten Karl Warburg (1852–1918) talar också för Skönhetsrådet i sitt inlägg, men han förutspår ideologiska svårigheter med dess sammansättning i en politiskt vald församling:

... man kan komma att säga, att det skall väljas en högerestetiker, en liberal estetiker och en socialistisk estetiker. Huruvida denna skall vara vänstersocialist eller högersocialist vet jag icke.¹¹²

Warburgs uppdelning av estetiker efter partipolitisk färg hade knappast någon motsvarighet i verkligheten. Inga partipolitiska skiljelinjer märks i frågan. Inte heller ifrågasätter någon remissinstans eller enskild ledamot motionens sociala/socialistiska motiv. Fredrik Ström skriver att rådet var ”djupt hatat och ivrigt bekämpat av vandaler och skövlare inom *alla* [min kursivering] partier.”¹¹³ Han framhåller också att stödet kom från olika håll. Ett starkt sådant var enligt Ström den borgerliga fullmäktigeledamoten och skribenten Gustaf Ahlbin (1885–1946), som var redaktör på *Svenska Dagbladet* när den ovan berörda artikelserien ”Om jag vore stadsfullmäktig” publicerades.¹¹⁴ En av författarna i denna artikelserie var som nämnts arkitekten Wilhelm Klemming. Denne var enligt Ström en stark kraft för rådet inom arkitektkåren. Långt innan motionen skrevs fungerade han i praktiken som ett slags skönhetsråd, menar Ström. I ett brev till honom skriver Klemming om sin glädje över motionen och han uttrycker en förhoppning att Ströms initiativ ska markera slutet på en tid då stadsmiljöfrågor i fullmäktige betraktats som ”estetfåneri” och ”idealistiska utopier”.¹¹⁵

Andra skönhetsråd

Den frisinna ledamoten och arkitekten Konrad Elmeus (1868–1940) motionerade 1918 om förbättrade möjligheter att ingripa mot rivning av kulturhistoriskt intressant bebyggelse. I motionen nämner han en dansk lag med ett liknande innehåll som stiftats samma år.¹¹⁶ Danmark nämns över huvud taget ofta som ett föredöme i diskussionen. Warburg berättar i fullmäktige att det i Köpenhamn finns ”något slags institution med uppgift att tillgodose

¹⁰⁹ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 186.

¹¹⁰ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 210.

¹¹¹ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 188.

¹¹² Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 190.

¹¹³ Ström, *I stormig tid*, s. 110.

¹¹⁴ Ström, *I stormig tid*, s. 109-110.

¹¹⁵ Ström, *I stormig tid*, s. 110. Ström skriver på samma sida att han senare försökte få Klemming invald i rådet, men att han inte vann något gehör för detta.

¹¹⁶ M 10/1918, SF.

skönhetssynpunkterna” och att det enligt många har gjort åtskillig nytta.¹¹⁷ Sverige låg långt efter övriga Europa på området och några legala instrument för att tillvarata kulturhistoriska intressen på kommunal nivå existerade knappast här före 1960.¹¹⁸

Herman Lamm hade undersökt om det fanns några organ som liknade det föreslagna Skönhetsrådet. I likhet med Warburg nämner han föreningen i Köpenhamn, som han dock konstaterar är privat och inte har med den kommunala förvaltningen att göra. Han talar om en estetisk nämnd i Helsingfors och om ett organ i Oslo, som enligt honom är kommunalt men helt utan bestämmanderätt. I Sverige nämner Lamm två kommunala stadsplanekommittéer med inriktning mot estetiska frågor, en i Västerås och en annan i Helsingborg. Lamm meddelar vidare att han under sina efterforskningar vänt sig med en förfrågan till stadsingenjören i Göteborg, som ska ha svarat: ”Lyckligtvis intet skönhetsråd. Avstyrk! Myndigheterna skola sköta sådant.”¹¹⁹

Det berörda organet i Köpenhamn, Foreningen til Hovedstadens forskønnelse, var som Lamm påpekade inte en kommunal institution. Den än i dag livaktiga föreningen tillkom 1885 och fungerar, enligt föreningens hemsida, som en länk mellan allmänheten och myndigheterna i stadsmiljöfrågor.¹²⁰ Kommunalt tillsatt och med syften helt jämförbara med det föreslagna rådet i Stockholm var emellertid Tilsynsrådet med byens utseende i Oslo, som verkade 1910–1933.¹²¹ Flera tidningsartiklar, till exempel den nämnda artikelserien ”Om jag vore stadsfullmäktig”, vittnar om att de danska och norska ”skönhetsråden” var kända i och utanför Stockholms stadsfullmäktige redan innan Ström skrev sin motion.¹²² Även i Sverige fanns det kommunala skönhetsråd före det i Stockholm. I Helsingborg verkade Estetiska nämnden med uppgift ”att arbeta för vården och förhöjandet av Helsingborgs stads skönhet” åren 1917–1974.¹²³ Lamm nämner i sitt inlägg ett skönhetsråd i Västerås, som jag inte har funnit någon information om. I åtminstone en stad till – Vadstena - fanns emellertid ett liknande organ.¹²⁴

Efter Skönhetsrådets tillsättande förekom en tät kontakt med organen i Köpenhamn och Oslo. Sporadisk brevväxling förekom också med Estetiska nämnden i Helsingborg. Sex år efter rådets tillkomst fanns ”skönhetsråd” i drygt tjugo svenska städer.¹²⁵

¹¹⁷ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 189.

¹¹⁸ År 1942 kom en första lagstiftning som gav möjlighet att skydda även byggnader i enskild ägo, men inte förrän med 1960 års byggnadsminneslag blev lagen effektiv och praktiskt användbar, enligt Råberg. Råberg, *Vårt att bevara?*, s. 250-251, samt s. 260, not 5. Möjligheter att ge skönhetsvärden lagligt skydd kom först 1987 med de ovan nämnda paragraferna i Plan- och bygglagen.

¹¹⁹ Y 1918, häfte 4, §13, SF, s. 189.

¹²⁰ Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, hemsida (Köpenhamn), <http://www.hovedstaden.org/foreningen/formaal>, 20/7 2010, kl 09.00.

¹²¹ Tilsynsrådet med byens utseende, Byarkivet, Oslo kommune, hemsida, <http://www.byarkivet.oslo.kommune.no/OBA/tobias/tobiasartikler/t2985.htm>, 28/6 2010, kl 21.30.

¹²² Se t.ex: Möller, *Om jag vore stadsfullmäktig*, s. 148.

¹²³ Estetiska nämnden 1917-1973, Helsingborgs stad, hemsida, <http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?id=22541&epslanguage=SV>, 2/7 2010, kl 13.00.

¹²⁴ SAOB, uppslagsord: skönhetsråd.

¹²⁵ Enligt uppgift från Svenska stadsförbundet fanns år 1925 skönhetsråd och jämförbara kommunala organ i följande städer: Arvika, Djursholm, Falun, Gävle, Helsingborg, Karlstad, Kristinehamn, Luleå, Motala, Strängnäs och Vadstena. Skönhetsråd i vardande eller kommunala nämnder/kommittéer med närliggande intresseområden fanns i: Arboga, Askersund, Enköping, Falköping, Göteborg, Linköping, Lund, Malmö, Söderköping och Västerås. Skrivelse från Svenska stadsförbundet, Inkomna skrivelser 1925, SRA, s. 9.

2.4 Det första verksamhetsåret

Vid sammanträde den 18/8 1918 bestämde stadsfullmäktige slutligen, enligt Ström ”med en eller ett par rösters flertal”, att tillsätta ett skönhetsråd.¹²⁶

De nyvalda ledamöterna

Förslag till ledamöter inhämtades av stadsfullmäktige från olika sakkunniga myndigheter och korporationer och den 17/12 1918 valdes sju ledamöter och två suppleanter.¹²⁷ Rådet hade sitt första möte i januari 1919 och konstituerade sig enligt figuren nedan.¹²⁸

Figur 2. Skönhetsrådets sammansättning 1919

<p><i>Ordförande:</i> Möller, Carl (1857–1935), generaldirektör vid Kungl. Byggnadsstyrelsen (KBS) och ordf. i Svenska slöjdföreningen (nuvarande Svensk Form).</p>
<p><i>Övriga ledamöter:</i> Bendixson, Ivar (1861–1935), rektor vid Stockholms högskola, professor i matematik och stadsfullmäktig (De frisinnade). Curman, Sigurd (1879–1966), byggnadsråd vid KBS och senare riksantikvarie. Lallerstedt, Erik (1864–1955), ledamot av Stockholms stadsbyggnadsnämnd och senare professor i arkitektur vid Kungl. Tekniska högskolan. Laurin, Carl G[ustaf] (1868–1940), skriftställare. Lilja, Axel (1866–1921), hovintendent, stadsfullmäktig (Allm. valmansförbundet). Ström, Fredrik (1880–1948), redaktör och stadsfullmäktig (Arbetarepartiet).</p>
<p><i>Suppleanter:</i> Lindhagen, Anna (1870–1941), barnavårdsinspektör, stadsfullmäktig (Arbetarepartiet). Lönnerberg, Einar (1865–1942), professor i zoologi.</p>
<p><i>Sekreterare:</i> Josephson, Ragnar (1891–1966), docent och senare professor i konsthistoria.</p>

Bland ledamöterna utmärkte sig den dåvarande suppleanten Anna Lindhagen, vilken som tidigare nämnts ingick som del av Fredrik Ströms ”skönhetstrojka”. Anna Lindhagen såg sig

¹²⁶ Ström, *I stormig tid*, s. 110 samt P 18/8 1918, SF, s. 92.

¹²⁷ P 17/12 1918, SF, s. 453. Förslag inhämtades bl.a. från Kungl. Akademien för de sköna konsterna (Konstakademien), Samfundet S:t Erik, Teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst och Samfundet för hembygdsvård. Minst två av ledamöterna skulle vara stadsfullmäktige (B 446/1918, SF, s. 30).

¹²⁸ §5, P 17/1 1919, Protokoll och avgående skrivelser 1919-1921, SRA. Biografiska uppgifter i figuren är hämtade från: *Svenskt biografiskt lexikon* (SBL), (Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1918–); *Stockholms stadsfullmäktige 1913–1938: biografier och porträtt* (Stockholm: Stockholms stadsfullmäktige, 1938); Carl Szabad (red.), *Sveriges dödbok 1947-2006*, Version 4.0, multimedialt (Sundbyberg: Sveriges släktforskar- förbund, 2007); Stockholms kyrkogårdsförvaltnings hemsida, <http://hittagraven.stockholm.se>, 19/4 2010, kl. 22.30 samt *Begravda i Sverige*, version 1.0, multimedialt, (Sundbyberg: Sveriges släktforskar- förbund, 2006).

som lärjunge till Ellen Key.¹²⁹ I sina memoarer nämner hon också John Ruskin och Bengt Lidforss som stora inspiratörer.¹³⁰ Hon kämpade för kvinnlig rösträtt och hon var förgrundsgestalt i den svenska koloniträdgårdsrörelsen. Hon var medlem av fullmäktige sedan 1911 och redan 1913 motionerade hon om bevarande av trähusbebyggelse på Södermalm. Hennes motiv hade starka inslag av *deskriptivt* historiebruk och hon skriver i motionen: ”Till en stads sunda utveckling bör höra även omsorgen om att stadens historia, vad angår dess sätt att bygga och bo, blir bevarad genom minnesmärken – även av de enklaste och anspråkslösaste boningshusen.”¹³¹ Anna Lindhagens idéer i dessa frågor betraktades av många som ”excentriska hugskott”.¹³²

Carl G Laurin var en känd skönhetsdyrkare och, enligt Bengt Lärkner i *Konst och visuell kultur i Sverige 1810–2000*, en av sin tids mest inflytelserika kulturpersonligheter.¹³³ I likhet med Ström och Anna Lindhagen stod Laurin nära Ellen Key i sin skönhetssyn och han arbetade för att konsten skulle få en plats i skolorna. Han var ordförande i Estetiska sällskapet i Uppsala och lärare vid Stockholms arbetareinstitut.¹³⁴ Axel Lilja är kanske den minst kända av de för övrigt namnkunniga ledamöterna. Laurin nämner i sina memoarer Lilja som grundare av Föreningen för Stockholms prydnade med konstverk.¹³⁵

Riktlinjer och mål

I en artikel i *Svenska Dagbladet* beskriver Ström 1919 rådets handlingsprogram och i detta får man ett starkt intryck av att intentionerna från motionen ligger fast. Ström understryker att rådets stora framtidsuppgift inte bara är en estetisk sådan utan även en social uppgift ”av hög och befallande rang”. Inget vore olyckligare, menar Ström, än att Skönhetsrådet skulle bli någon slags museinämnd. Liksom i motionen menar han att rådets fokus måste ligga på ”de sönderfräta och försummade stadsdelarna”, arbetarnas stadsdelar. ”Ty vad glädje har vi av den skönaste natur och den ädlaste konst, om människorna äro olyckliga, om de äro så förtrampade och sammanfösta, att deras själar icke fatta naturens storhet och konstens skönhet, om deras ögon blivit blinda av att stirra på evigt grå murar?”. Han skriver att ”många detaljer bilda det hela, och små skatter äro också skatter”, men han framhåller att rådet inte får fastna i småsaker utan hela tiden måste se de stora sammanhangen. Ström hävdar vidare att ”byggmästarna icke bygga för äran eller konsten eller smaken, utan för profiten” och att profiten är Stockholms dödsfiende.” Han framhåller fostrargärningen som en prioriterad fråga. Denna uppgift, menar han, sammanfaller med den sociala och utförs bäst genom att kulturhistoriska och estetiska värden lyfts fram och görs tillgängliga för den stora massan, framför allt där det stora flertalet bor och arbetar. Slutligen understryker Ström vikten av ”en säker organisation” och ”ett arbete efter en fast metod”.¹³⁶

Ovanstående programförklaring föregicks av rådets allra första möte 17/1 1919. I protokollet från detta sammanträde uttrycks det viktiga i att så snabbt som möjligt få ett reglemente fastställt för rådets verksamhet. Man skriver att rådet inte bara ska engagera sig i

¹²⁹ *Svenskt biografiskt lexikon* (SBL), del 23, s. 478.

¹³⁰ Lindhagen, *Vad vi tänkte*, t.ex. s. 25 och s. 31, samt SBL, del 23, s. 476-479.

¹³¹ M 5/1913.

¹³² *Svenskt biografiskt lexikon* (SBL), del 23, s. 479.

¹³³ Bengt Lärkner, ”1900-1950”, i *Konst och visuell kultur i Sverige 1810-2000* (Stockholm: Signum, 2007), s. 150.

¹³⁴ Lärkner, ”1900-1950”, s. 130.

¹³⁵ Carl Laurin, Carl, *Minnen 1908-1918*, (Stockholm: Norstedt, 1932), s. 405.

¹³⁶ Alla citat och uppgifter i stycket är hämtade från Fredrik Ström, ”Stockholms naturskydds- och konstråd. Ett programutkast.”, SvD, 29/1 1919.

bevarandefrågor utan att det aktivt bör arbeta för förändringar som kan ge nya skönhetsvärden i stadsmiljön. I det sammanhanget menar rådet att man inte ska arbeta isolerat utan att även ”utomstående, vare sig enskilda personer eller korporationer, finge till kommittén [Skönhetsrådet] göra förslag och uttalanden”. I protokollet från detta första möte sägs ingenting specifikt om arbetarstadsdelarna eller om den sociala uppgift, som Ström så starkt lyfter fram i både sin motion och i det ovan berörda programutkastet.¹³⁷ Som en beskrivning av rådets uppfattning om sin uppgift kan epitet som ”Stockholms estetiska samvete” och ”Det äkta Stockholms samvete” betraktas. Dessa och liknande benämningar användes av rådet redan i det allra tidigaste arkivmaterialet och de återkommer ända fram i vår egen tid.¹³⁸

Under det första verksamhetsåret fick rådet åtminstone två ärenden av ideologisk karaktär att ta ställning till. I ett klagomål hade den frisinna fullmäktigeledamoten Thore Thelander (1858–1938) ifrågasatt tendensen ”att försöka förvandla kyrkogårdarna till ett slags uttryck för den under en viss tid rådande smakriktningen.” Thelander krävde större frihet att ”... i gravarnas anordning få ett uttryck för olika tiders smak och förmåga att tillfredsställa sin längtan att göra sina käras sista viloplats tilltalande för sinnet”.¹³⁹ I sitt yttrande till klagomålet använder Skönhetsrådet ett resonemang med ett i huvudsak *normativt* skönhets- och fullhetsbruk. Rådet beskriver i yttrandet de moderna kyrkogårdarnas ”tröstlösa orolighet” och dess ”stundom rent häpnadsväckande fulhet och anspråksfulla överlastning”. Istället efterlyser man ”den rofyllda stämning man så gärna ville finna i de dödas stad”. Man tillmäter individuella önsknings en viss betydelse men menar att: ”Ett anspråksfullt, men okultiverat monument måste givetvis kunna förhindras av hänsyn till det allmänna.”¹⁴⁰

Ett annat ärende av principiell karaktär berör frågan om rådets eventuella beslutanderätt. I ett brev till Stockholms skönhetsråd framhåller Estetiska nämnden i Helsingborg svårigheterna, ”för att inte säga omöjligheten”, att driva sin verksamhet utan lagfäst auktoritet. Man efterfrågar ett samarbete och föreslår att man i en gemensam framställning till Kungl. Majt ska föreslå en generellt stärkt lagstiftning på det kulturhistoriska och estetiska området.¹⁴¹ Stockholms skönhetsråd förklarar i ett svar att man inte har någon strävan att bli beslutsfattande och inte vill ta initiativ i lagfrågor.¹⁴² Ingen fortsatt kontakt med Estetiska nämnden finns bevarad i materialet. Under 1920-talet upphör även kontakterna med andra skönhetsråd nästan helt.

Vid ett sammanträde i mars 1919 föreslog Ström, i linje med en av hans hjärtefrågor i motionen, att rådet borde arbeta för fler gatuplanteringar i arbetarstadsdelarna. Av källmaterialet framgår inte hur övriga ledamöter förhöll sig till detta eller om frågan följdes upp. Detta var den första och sista gången under den undersökta perioden som denna i Ströms motion så centrala fråga lyftes som ett övergripande och klart uttalat ärende.¹⁴³

Under året tog rådet ställning till Anna Lindhagens nämnda motion om bevarande av trähusbebyggelse på Södermalm. Rådet uttryckte viss sympati i sitt yttrande men föreslog ändå att stadsfullmäktige skulle avslå motionen på grund av frågans komplicerade karaktär,

¹³⁷ §5, P 17/1 1919, Protokoll och avgående skrivelser 1919-1921, SRA.

¹³⁸ Se t.ex. Ström, *I stormig tid*, s. 109 och §2, P 1/12 1933, Protokoll och handlingar 1933, SRA, s. 151.

¹³⁹ B 18/1919, SF, s. 2.

¹⁴⁰ B 18/1919, bilaga A2, SF, s. 14.

¹⁴¹ Skrivelse från Helsingborgs stads estetiska nämnd 1919, Inkomna skrivelser 1919-1921, SRA, s. 17.

¹⁴² Skrivelse till Helsingborgs stads estetiska nämnd 1919, Protokoll och avgående skrivelser 1919-1921, SRA, s. 39.

¹⁴³ §8, P 28/3 1919, Protokoll och avgående skrivelser 1919-1921, SRA, s. 30.

särskilt dess ekonomiska sida.¹⁴⁴ I detta ställningstagande ryms ett *icke-bruk* av historia och skönhet.

2.5 Sammanfattning

Idéerna bakom Skönhetsrådet hade sina rötter i ett socialistiskt synsätt, i övertygelsen att alla har rätt till kultur och skönhetsintryck och i tron på skönhet som en positiv samhällsfaktor. Inspiration till motionen, som präglas starkt av ett socialt och folkbildande patos, hämtade Fredrik Ström från bland andra Bengt Lidforss och Ellen Keys synsätt och från den livliga debatt om Stockholms stadsmiljö som fördes i pressen på 1910-talet. Förebilder till rådet fanns i Köpenhamn och Oslo. Ställningstagandet för eller mot motionen var inte partibundet. Ström fick stöd av sina socialistiska partivänner i fullmäktige, framför allt från borgmästare Carl Lindhagen och Anna Lindhagen, men även från representanter för andra politiska partier. Utanför stadsfullmäktige fick motionen stöd hos flera ledande arkitekter, kulturpersonligheter och skribenter. Motionens ursprungliga intentioner bekräftades helt av Ström i ett handlingsprogram 1919 och delvis i rådets första protokoll från samma år..

Ströms motion präglades av *politiska*, *deskriptiva* och *existentiella* bruk av historia, skönhet och fulhet. Under det första verksamhetsåret kom flera av rådets ställningstaganden emellertid att färgas av ett *normativt* bruk och *icke-bruk*.

¹⁴⁴ Bilaga till P 28/3 1919, Protokoll och avgående skrivelse, SRA, s. 35.

3. Skönhetsrådet på 1920-talet

– hur formerades rådets verksamhet?

Marianne Råberg skriver att det fanns en påtagligt positiv inställning till stadens äldre bebyggelse under 1900-talets första decennier.¹⁴⁵ Avspeglas detta i Skönhetsrådets verksamhet och hur förenade rådet Fredrik Ströms sociala motiv med de rent antikvariska intressena?

3.1 Tidiga initiativ och problem

I ett pressmeddelande 1921 sammanfattar Skönhetsrådet sitt första arbetsår. Rådet förklarar att det ser sin uppgift i två delar, dels att skydda och vårda befintliga värden och dels att ta initiativ till att nya värden skapas. Som en konsekvens av den första punkten förklarar rådet att man till stadsfullmäktige framlagt ett program för skydd av kulturhistoriskt intressanta byggnader. Man har nu ändrat inställning och förklarar att man stöder Anna Lindhagens motion om skydd av viss trähusbebyggelse på Södermalm.¹⁴⁶ I motiven för detta framhålls emellertid inte byggnadernas historiska värde, som Anna Lindhagen pekar på i sin motion, utan bebyggelsens pittoreska intryck. I ärenden där rådet utvecklar sina motiv för ett skyddsvärde är just adjektivet pittoresk, tillsammans med romantisk, målerisk och idyllisk, mycket vanligt. Detta gäller för studiens hela undersökningsperiod.¹⁴⁷

Fredrik Ström och rådet i sin helhet framhöll i olika sammanhang betydelsen av bestämda riktlinjer för verksamheten. Det kom dock att dröja många år innan ett regelmente fastställdes. Kanske bidrog frånvaron av formella regler till den osäkerhet och de motsättningar som kom att utvecklas under årtiondet. En av rådet ursprungliga ledamöter, författaren Carl G Laurin, berättar i sina memoarer hur rådets ledamöter drog åt olika håll under de första åren. Han beskriver till exempel Ivar Bendixson som extremt försiktig och benägen att bordlägga frågor. Ytterligheten åt andra hållet var enligt Laurin Anna Lindhagen, som han beskriver som ett ilsket surrande bi.¹⁴⁸ Anna Lindhagen framställs också av Ström som en stark och drivande kraft i rådet:

Anna Lindhagen var flamman, som lyste över oss alla. Hon kunde ibland bli så temperamentsfull, att hon slog knytnäven i bordet eller högg herrarna i kragen, om de icke genast och i full krigsrustning gick till anfall mot alla slags vandaler.¹⁴⁹

Anna Lindhagen var en flitig reservant. Att hon kunde upplevas som obekvämt och kontroversiell framgår av arkivmaterialet. I flera skrivelser förklarar hon att hon blivit förbigången och har varit helt ovetande om flera av de andra rådsledamöternas agerande i olika frågor.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Råberg, ”Värt att bevara?”, s. 250.

¹⁴⁶ Meddelande till pressen, odaterad, inbunden i 1921 års skrivelser, Avgående skrivelser, SRA.

¹⁴⁷ Se t.ex Dnr 36/1930, Protokoll och handlingar, SRA, s. 202. Jfr. med Marianne Råbergs tes att den professionella kulturmiljövården alltid har framhållit historiska motiv, medan skönhet och det pittoreska ofta har styrts människor utanför professionen (1.5).

¹⁴⁸ Laurin, *Minnen 1908-1918*, s. 407.

¹⁴⁹ Ström, *I stormig tid*, s. 110.

¹⁵⁰ Se t.ex. kopia av skrivelse från Anna Lindhagen till Drätselnämnden 18/5 1927, Dnr 20/1927, Protokoll och Handlingar, SRA, s. 101.

De stora striderna utkämpades emellertid inte inom rådet utan mellan rådet och den övriga stadsförvaltningen. Laurin skriver att rådet fick direktivet att ”det skulle i allmänhet avhålla sig från egna uppslag och att det skulle så mycket som möjlig hålla munnen, när det inte tillfrågades”.¹⁵¹ Laurin ger också en bild av allmänhetens syn på rådet. Han menar att Stockholmare hellre kritiserade än instämde med kommunala institutioner i allmänhet och med organ som uttalade sig om skönhetsvärden i synnerhet. De som engagerade sig i sådana frågor kallades, enligt Laurin, allmänt för ”estetflabbar”.¹⁵²

Tiden som ledamot blev kort för Laurin. År 1921 lämnade han tillsammans med Erik Lallerstedt (1864–1955) rådet för att de båda, enligt Laurin, var utledsna på stridigheter och på maktlöshet.¹⁵³ I en artikel i *Teknisk tidskrift* samma år skriver arkitekten Hakon Ahlberg (1891–1984), som själv blev ledamot i rådet åtta år senare, om uppmärksamheten kring Laurins och Lallerstedts avhopp. Ahlberg menar att orsaken inte bara låg i samarbetsproblem med stadsförvaltningen utan i den ”oförstående kritik som Skönhetsrådet på snart sagt alla håll blivit mött”.¹⁵⁴ Han pekar på det ”minimala resultatet av rådets arbete” och den blygsamma inriktningen. Större delen av verksamheten hade enligt Ahlberg koncentrerats till prydnandet av centrala torg med ”stolpar, kurar och andra grejor”. Med större mål och mindre konflikträdsla hade rådet sannolikt vunnit större popularitet, menar Ahlberg.¹⁵⁵

De dåliga relationerna mellan rådet och stadens politiker och tjänstemän stod i centrum under lång tid. I ett brev till redaktören på *Svenska Dagbladet* angående rivningen av det så kallade Owenska huset vid Hantverkargatan skriver rådets dåvarande sekreterare Martin Olsson (1886–1965):

Det sätt på vilket detta ärende behandlats är mycket belysande för de metoder som tillämpas gentemot Skönhetsrådet – och kanske även mot annan obekvämlig sakkunskap. Då Skönhetsrådet begär att få yttra sig i en för stadens utseende i allra högsta grad viktig fråga får rådet till behandling endast det ena av de två organiskt sammanhängande stadsplaneärendena som beröra denna fråga men lämnas i fullkomlig okunnighet om det andra, minst lika viktiga ärendets existens. Och då rådet så småningom upptäcker detta senare ärende vägras det att yttra sig. Man slänger till rådet ett ben för att det skall ha något att syssla med så att man i lugn och ro och utan obehaglig kritik skall kunna vidtaga, som man tror, bindande dispositioner i önskad riktning. ”Skönhetsrådet saknar all befogenhet” har borgarrådet Sandberg ett par gånger meddelat mig och denna sats innehåller pudelns kärna. Mot en institution som saknar befogenhet anser man sig icke behöva vara lojal.¹⁵⁶

Professor Olle Hjortzberg (1872–1958) invaldes i Skönhetsrådet 1922. Fem år senare uttalade även han sig i pressen om problemen. Något samarbete existerar helt enkelt inte, menar han:

Rådet å sin sida har, det vågar jag påstå, i vidsträcktaste mån sökt under förhandenvarande förhållanden verka för de syften, för vilka det blivit tillsatt. Myndigheterna däremot, till vars tjänst rådet skulle stå, ha vid handläggandet av frågor, som ligga inom rådets verksamhetsområde, visat rådet en nonchalans, som jag gott kan karakterisera som ohövlighet.¹⁵⁷

¹⁵¹ Laurin, *Minnen 1908–1918*, s. 406.

¹⁵² Laurin, *Minnen 1908–1918*, s. 406.

Flabb = någon som okunnig och kritiklös följer med den riktning som för tillfället kan anses ”chic” (SAOB).

¹⁵³ Laurin, *Minnen 1908–1918*, s. 406.

¹⁵⁴ Hakon Ahlberg, ”Skönhetsrådet”, *Teknisk tidskrift. Afdelningen för kemi och bergsvetenskap* (Stockholm: Svenska teknologföreningen, 1896–1921), s. 129.

¹⁵⁵ Hakon Ahlberg, ”Skönhetsrådet”, *Teknisk tidskrift. Afdelningen för kemi och bergsvetenskap* (Stockholm: Svenska teknologföreningen, 1896–1921), s. 129.

¹⁵⁶ Brev (odaterat) från Martin Olsson till redaktören för SvD, Handlingar om diverse institutioner, FbI, vol. 302, Sigurd Curmans arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA). I samma volym finns en hätsk brevväxling mellan Skönhetsrådets ordförande Sigurd Curman och det i brevet nämnda borgarrådet Harry Sandberg (1880–1957) angående relationerna mellan stadsförvaltningen och Skönhetsrådet.

Hjortzberg stöder Olssons ståndpunkt och berättar att de flesta ärenden kommit på rådets bord på rådets eget initiativ. ”Många gånger ha också frågor, innan de underställts Skönhetsrådet, redan varit i realiteten avgjorda”, hävdar han och menar att orsaken måste tillskrivas myndigheternas bristande förståelse för betydelsen av kulturella och estetiska intressen. ”Med sina munnar lovprisa de, men deras hjärtan är långt ifrån mig”, avslutar Hjortzberg.¹⁵⁸

Rådsmedlemmen Konrad Elmeus (1868–1940) som tillsammans med Hjortzberg valdes in i rådet år 1922, som ersättare för de avhoppade ledamöterna Lallerstedt och Laurin, uttalade sig också offentligt om svårigheterna. Han berättar i en artikel att såväl rådets sekreterare som flera av dess ledamöter vid upprepade tillfällen uttalat sin önskan att träda tillbaka. Elmeus bedömer situationen som så allvarlig att rådet måste överväga om det inte vore bäst att avveckla sig själv och ”befria staden från en för vederbörande tydligen alltför besvärande tillvaro.”¹⁵⁹

3.2 Det fastställda reglementet

I februari 1920 beslöt rådet att offentliggöra en uppmaning till alla intresserade Stockholmare att komma in med förslag rörande frågor om stadens miljö.¹⁶⁰ Det framgår inte av källorna hur denna uppmaning föll ut. Senare samma år formulerade rådet ett förslag till reglemente. I dess portalparagraf sägs att: ”Rådet har till uppgift att övervaka samt genom råd och förslag till vederbörande myndigheter och enskilda verka till skydd och förkovran av Stockholms skönhetsvärden ...”¹⁶¹ Detta förslag avslogs av Stadsfullmäktige och det kom att dröja till 1928 innan riktlinjer för rådets verksamhet fastställdes.¹⁶²

Vid en jämförelse mellan 1920 års förslag och 1928 års fastställda reglemente märks en tydlig skillnad just i rådets förhållningssätt till allmänheten. I februari 1920 inbjöds alltså allmänheten till dialog. I reglementsförslaget senare samma år är det inte längre tal om allmänhetens medverkan. Här beskrivs rådet som en sakkunnig rådgivare för myndigheter och enskilda. I det fastställda reglementet nämns allmänheten inte alls. Här har rådets uppgift reducerats till att ”vara rådgivare åt stadens olika myndigheter”.¹⁶³ Det folkbildande inslaget med skolundervisning och annat upplysningsarbete tas upp i 1920 års förslag men är borttaget i 1928 års regelverk. Motionens fokus på missgynnade arbetarstadsdelar avspeglas inte alls, varken i förslaget eller i det fastställda reglementet.

¹⁵⁷ ”Skönhetsråd en institution, som Stockholms stad icke har råd att göra sig av med”, SvD, 4/8 1927.

¹⁵⁸ ”Skönhetsråd en institution, som Stockholms stad icke har råd att göra sig av med”, SvD, 4/8 1927.

¹⁵⁹ Konrad Elmeus, ”Varför tillfrågades ej skönhetsrådet om Essingebro? Staden förbigår sin beredning. Konsekvent negligierande med sorgliga konsekvenser”, SvD 28/7 1927 .

¹⁶⁰ §7, P 6/2 1920, Avgående skrivelser, SRA, s. 4.

¹⁶¹ §2, P 10/9 1920, Protokoll och avgående skrivelser 1919-1921, SRA, s. 42.

¹⁶² P 15/11 1920, SF, s. 356.

¹⁶³ §1, Reglemente och delegationsordning för Rådet till skydd för Stockholms skönhet, tillgänglig på Skönhetsrådets hemsida:

<http://www.stockholm.se/OmStockholm/Forvaltningar-och-bolag/Skonhetsradet/Dokument-och-rapporter/>, 8/8 2010, kl. 08.00.

3.3 Nationella och internationella monument

Under rådets tidiga verksamhet arrangerades flera konstnärstävlingar, inte sällan med inlånad expertishjälp. Resultatet av en av dessa, Daneliustävlingen, beskrivs av rådsledamoten Gunnar Hallström (1875–1943) som en stor besvikelse. I en anteckning till protokollet 1926 menar han att det vinnande bidraget var alltför påverkat av antika/osvenska ideal:

Att älska och beundra antiken, att söka förstå och lära av den, det är en sak – och där är jag i allra högsta grad delaktig - men en annan sak är, om nutida svensk konst ska behöva vara en andlig provins under Medelhavsländernas kultur. Det vill jag förneka.¹⁶⁴

Hallström framhåller den nya konstens avsaknad av rotfäste i ”vår egen folkliga och originala kultur”. Han skriver att det bland de 114 tävlingsbidragen fanns ett eller två som berörde ”vår egen folkstams myter” och inte ett enda ”ur vår egen saga och folktro”. Den stora skulden till detta låg enligt Hallström på nyklassicismen inom arkitekturen, som han menar: ”uppmanar och stöder en ytlig och antikiserande epigonkultur, men som synes föra med sig utrotning och död för det nordiska lynnets uttryck i bildkonst och dekorerings.”¹⁶⁵ Eventuella diskussioner i anslutning till Hallströms *politiska* historie-, skönhets- och fulhetsbruk finns inte dokumenterade i källorna.

Engelbrektsmonumentet

Ett kontroversiellt ärende där hela rådet engagerades var däremot tävlingen om ett monument över Engelbrekt som staden ville resa. Det stod tidigt klart att detta skulle uppföras på en pelare vid stadshuset och skulptören Carl Milles (1875–1955) fick uppdraget att utarbeta ett förslag. Hans gestaltning av den nationella hjälten som en smärt ung man gillades dock inte av flertalet rådsledamöter. Fredrik Ström skriver i sina memoarer att de flesta ville ha en ”robust dalkarl och bergslagsman” och han beskriver diskussionen om monumentet i sina memoarer: ”Fullkomligt uppror i rådet. Vi höll på att komma i inbördes slagsmål.”¹⁶⁶

Milles hann göra ett tjugotal modeller med justeringar och ändringar utifrån Skönhetsrådets anmärkningar, men trots ansträngningarna fick han inte uppdraget.¹⁶⁷ I januari 1927 korades skulptören Christian Eriksson (1858–1935) till tävlingens vinnare. I Skönhetsrådets motivering skrivs det om skulpturen: ”genom sin storvulna form och det samlade och monumentalt knappa i ställning och uttryck står den som en manifestation av mogen manlig trygghet och gammalsvensk mankraft.”¹⁶⁸

Arbetarnas fredsmonument

Under de pågående diskussionerna om *Engelbrektsmonumentet* behandlades ett annat konstverk med politiskt uttryck. I juni 1925 begärde Stadskollegiet rådets yttrande om en till staden erbjuden gåva. Den presumtiva donationen var en skulptur med namnet *Arbetarnas fredsmonument* av Ragnar Gellerstedt (1887–1963). Gåvan hade möjliggjorts genom

¹⁶⁴ Anteckning till protokoll, P 29/12 1926, Dnr 11, Protokoll och handlingar 1927, SRA, s. 43.

¹⁶⁵ Anteckning till protokoll, P 29/12 1926, Dnr 11, Protokoll och handlingar 1927, SRA, s. 43. Epigon: person som utan originalitet arbetar i samma anda som sina föregångare (SAOB).

¹⁶⁶ Ström, *I stormig tid*, s. 111.

¹⁶⁷ Skrivelse från Carl Milles, Protokoll och handlingar 1927, SRA, s. 16.

¹⁶⁸ Avskrift av protokoll fört vid prisnämndens för Engelbrektstävlingen slutsammanträde 21 januari 1927, bilaga till protokoll, P 18/2 1927, Protokoll och handlingar 1929 [Obs! felplacerat], SRA.

insamling av pengar inom den svenska arbetarrörelsen.¹⁶⁹ I konstverket ingick avbildningar i relief av Hjalmar Branting, Lenin, Rosa Luxemburg och andra kända profiler från den internationella arbetarrörelsen. Innan rådet yttrade sig ville det ha ett principiellt uttalande från staden om ett konstverk av denna karaktär över huvud taget borde resas på en offentlig plats.¹⁷⁰ Staden återremitterade ärendet till rådet med begäran att det skulle göra en bedömning ur ”enbart estetisk” synpunkt. Vid ett sammanträde i december diskuterades frågan ingående enligt protokollet. Gunnar Hallström inkom även i detta ärende med en skriftlig bilaga till protokollet, där han bland annat skriver:

Förslaget till ”arbetarnas fredsmonument” har nu åter blivit tillställt Skönhetsrådet med begäran om bedömning ur ”enbart estetisk” synpunkt. Det framgår av hela sammanhanget att man därmed menar att Rådet skulle skjuta ett konstverks andliga innebörd åt sidan och endast fästa sig vid de rent yttre egenskaperna. En så ytlig och ensidig uppfattning av det estetiska bedömandet – såväl av konsten – kan jag icke dela och jag kan icke heller vara med om att Rådets verksamhet blir på detta sätt beskuren.¹⁷¹

Hallström fortsätter:

I ett fullödigt och ansvarsfullt bedömande skall ovillkorligen ingå såväl en klar uppfattning och värdesättning av konstverkets bärande idé - om någon sådan finnes - halten av dess själsliv i olika art och grad, likaväl som av det uttryck allt detta har fått – alltså konstverkets inre och yttre egenskaper i ett sammanhang.¹⁷²

Beträffande det aktuella konstverket menar Hallström att det knappast illustrerar de kroppsarbetande klassernas freds vilja. Porträtrelieferna av Lenin och Luxemburg hyllar, enligt Hallström, ”... den blodiga klasskampen och det hysteriska klasshatet.” Om konstnären inte kan nöja sig med att porträttera verkliga fredsmän så bör relieferna slopas helt, menar Hallström.¹⁷³ Rådet beslöt att avstyrka gåvan och i yttrandet till fullmäktige skriver det:

... ett oeftergivligt villkor för att ett monument avsett att mana till arbete för världsfredens förverkligande skall kunna värdigt fylla sin uppgift synes rådet vara att detsammans utsmyckning icke hos åskådaren får framkalla i minnet händelser, vilka äro ägnade att giva tanken en inriktning, som är direkt hinderlig för konceptionen av den idé konstverket ska symbolisera.¹⁷⁴

Reservation mot rådets beslut anmäldes av Fredrik Ström. Denna reservation saknas i Skönhetsrådets arkiv, men ett utkast finns bevarat i Ströms personliga arkiv. I detta framhåller han att rådet ”tyvärr lägger rent politiska och därtill klasspolitiska synpunkter på frågan”. Konsekvensen av rådets ställningstagande blir, enligt Ström:

... att Stockholms stad gärna tolererar statyer tillkomna genom initiativ av de högre klasserna över krigiska furstar såsom Karl X Gustav och Karl XII och äreminnen över krigiska bragder såsom obeliskan på Slottsbacken m.fl. men man tillbakavisar en symbol för de arbetande klassernas freds vilja, en symbol tillkommen genom en allmän insamling bland hela den svenska arbetarklassen och dess organisationer. Principen att mottaga vad de förmögna klasserna erbjuda, men avvisa vad de fattiga klasserna vilja skänka äro olycklig och i längden ohållbar. Överhetsstatens tid är förbi: Demokratien där arbetarklassen är en likaberättigad del, kan icke tolerera, att endast sådana idéer och personligheter äras och hyllas, som äro firade av de högre klasserna.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Se t.ex. ”De svenska arbetarnas fredsmonument”, *Morgonbris: arbeterskornas tidning*, Nr 8 1919, tillgänglig på Göteborgs universitetsbibliotek (GUB) hemsida: <http://www.ub.gu.se/kvinn/digtid/05/>, 13/8 2010, kl. 13.00.

¹⁷⁰ §3, P, 12/6 1925, Protokoll och avgående skrivelser, SRA, s. 26.

¹⁷¹ Bilaga till protokoll, P 11/12 1925, Protokoll och avgående skrivelser, SRA, s. 53.

¹⁷² Bilaga till protokoll, P 11/12 1925, Protokoll och avgående skrivelser, SRA, s. 53.

¹⁷³ Bilaga till protokoll, P 11/12 1925, Protokoll och avgående skrivelser, SRA, s. 53.

¹⁷⁴ Skrivelse till Stadskollegiet, Protokoll och avgående skrivelser, SRA, s. 54.

3.4 Fredrik Ström lämnar sin plats i rådet

1928 blev Fredrik Ströms sista år som ledamot i rådet. Det framgår inte av källmaterialet om han lämnade sitt uppdrag på egen begäran eller om han inte blev återvald. I hans personliga arkiv finns ett manuskript till ett tal, där han sammanfattar sin skönhetsyn och sina erfarenheter från Skönhetsrådet.¹⁷⁶

Ström inleder sitt tal med att konstatera att den nya tidens industriella och tekniska utveckling är nödvändig och att inte allt gammalt och idylliskt kan bevaras. Något måste ju offras menar han, men han hävdar samtidigt att det nya kan bidra med stora skönhetsvärden. ”Till och med en skog av skorstenar kan ha något vackert över sig”. Mycket av det fula i samhället skyller han på kapitalistisk materialism och profitegoism, som han menar har bestulit arbetarklassen på deras rättmätiga skönhetsarv. ”Genom sin trældom under kapitalets ok var arbetarklassen länge, och är fortfarande delvis ännu idag berövad skönhetsglädjen, näst skaparglädjen den högsta av alla fröjder”. Ström fortsätter:

Men, hör jag någon säga, vi ha ju Skönhetsrådet, som bevakar alla dessa våra intressen. Ack, man tror att Skönhetsrådet är allsmäktigt. Nej, det har ingen makt alls. Vilken hamndirektör, hyresintendent eller gatuingenjör som helst kan korsa alla dessa planer, ge alla dess initiativ en god dag.

Tjänstemän och politiker i stadshuset låtsas som om rådet inte existerar, menar Ström, och de trotsar öppet en stark allmän opinion. Han anser att rådet borde få ökad befogenhet, men ”häremot spjärna de högre tjänstemännen av alla krafter.” Ström uppmanar i sitt tal åhörarna att säga sin mening och att engagera sig i saken och menar avslutningsvis att skönhetsaspekten inte ska ställas mot nyttoaspekten.

Genom att göra en stad vackrare gör man i själva verket stora besparingar. Ty intet är i längden dyrare och dummare än att göra en stad ful. I en dylik stad vantrivas människorna. Endast hamndirektörer, hyresintendenter och byggnadsingenjörer trivas där. Men till en vacker stad strömmar folk från alla håll och kanter, det blir liv och rörelse, inkomsterna och välmågan stiger.

Ströms avgång innebar inte att hans engagemang upphörde. Som stadsfullmäktige fortsatte han arbeta bland annat med stadsmiljöfrågor och 1941–1948 återkom han som rådsmedlem en andra period, de senaste åren som rådets ordförande.

3.5 Sammanfattning

Utmärkande för Skönhetsrådets första decennium var osäkerhet kring rådets uppdrag och misstroende både inom rådet och mellan rådet och stadshusets politiker och tjänstemän. Inledningsvis försökte Fredrik Ström driva de i motionen så starkt uttalade sociala motiven, utan att vinna gehör. Rådets inriktning styrdes mot vård av stadens centrala delar och omsorg om det pittoreska. Det folkbildande syftet och idén att inkludera allmänheten i arbetsprocessen frångicks helt och ett *normativt* historie-, skönhets- och fullhetsbruk blev allt mer närvarande.

¹⁷⁵ Utkast till reservation till SR:s beslut angående *Arbetarnas fredsmonument*, 14/2 1926, Handlingar rörande Stockholms stad, H134:60, Biographica, *Fredrik Ströms arkiv*, Göteborgs universitetsbibliotek (GUB).

¹⁷⁶ Alla citat i avsnittet är hämtade från ”Demokratien, naturen och skönheten - Tal i en fackförening 1926”, Handlingar rörande Stockholms stad, H134:60, Biographica, *Fredrik Ströms arkiv*, (GUB).

4. Skönhetsrådet på 1930-talet – hur förhöll sig rådet till nya idéströmningar?

Intresset och förståelsen för stadens äldre bebyggelse bröts i samband med den funktionalistiska stadsbyggnadsideologins genombrott på 1930-talet, skriver Marianne Råberg.¹⁷⁷ Vad innebar detta genombrott för Skönhetsrådets förhållningssätt?

4.1 Funktionalismen och Skönhetsrådet

Funktionalismens fokus på funktion, teknik, massproduktion och storskalighet stod på många sätt i konflikt med både skönhetsdyrkarnas ideal från rådets tidiga historia och med de rent antikvariska strävandena och försvaret av det pittoreska som vann terräng under rådets verksamhet på 1920-talet. Det stora genombrottet för den nya ideologin kan tidsbestämmas till sommaren 1930, då en konstindustri- och arkitekturutställning med funktionalistiskt tema anordnades i Stockholm av Svenska slöjdföreningen (nuvarande Svensk Form).¹⁷⁸

Stockholmsutställningen 1930

Eva Rudberg beskriver i *Stockholmsutställningen 1930: modernismens genombrott i svensk arkitektur* (1999) evenemanget som en vattendelare i svenskt kulturliv. Antingen var man för (funktionalist) eller mot (traditionalist). Utställningen lockade drygt fyra miljoner besökare och enligt Rudberg markerade den inte vara den svenska funktionalismens genombrott. Den kan också ses som det internationellt mest uppmärksammade evenemanget någonsin i sitt slag Sverige.¹⁷⁹

Vid sidan av starka tyska influenser, framför allt från den marxistiskt färgade Bauhaus-skolan i mitten av 1920-talet, hämtade svenska arkitekter inspiration från arkitekten Le Corbusier och hans synsätt att bostaden är en maskin i människornas tjänst.¹⁸⁰ Funktionalismens vänsterpolitiska rötter i kombination med den internationella inriktningen bidrog till att strömningen bannlystes av naziregimen i Tyskland. Framgångarna efter Stockholmsutställningen 1930 och det faktum att utvecklingen kunde fortgå utan avbrott av kriget gjorde att Sverige i stället fick något av en ledande roll för utvecklingen av de nya idéerna.¹⁸¹ Redan 1928 stod en av Stockholms första renodlat funktionalistiska byggnader färdig på Drottninggatan 14. Arkitekt var Wolter Gahn (1890–1985), ledamot av Skönhetsrådet 1929–1942 och dess ordförande 1939–1942.

I kampskriften *acceptera* (1931), där Gahn tillsammans med fem andra ledande arkitekter, argumenterar för funktionalismen, framgår motsättningarna mellan den nya ideologin och Skönhetsrådets uppdrag att skydda historiska och estetiska värden. Att bevara ”ej livsdugliga

¹⁷⁷ Råberg, ”Värt att bevara?”, s. 250. Begreppet funktionalism avser inom svensk arkitektur och stadsplanering en radikalt genomförd modernism (NE, uppslagsord: modernism).

¹⁷⁸ Staten, Stockholms stad och enskilda garanterade utställningens ekonomi. I ett verkställande utskott för utställningens planering, tillsatt av våren 1928, ingick bland andra ledamoten i Skönhetsrådet Olle Hjortzberg. Eva Rudberg, *Stockholmsutställningen 1930: modernismens genombrott svensk arkitektur*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 141 (Stockholm: Stockholmia, 1999), s. 35.

¹⁷⁹ Rudberg, *Stockholmsutställningen 1930*, t.ex. s. 7, 11 och 15.

¹⁸⁰ Lärkner, ”1900-1950”, s. 185 och 188.

¹⁸¹ Rudberg, *Stockholmsutställningen 1930*, s. 25, samt NE, uppslagsord: funktionalism.

byggnader och byggnadsmiljöer” är farligt, framhålls i *acceptera*. Ett bevarande kan bara försvaras i fall där de historiska och estetiska värdena har befunnits så sällsynta och starka att de ”överröstat den naturliga utvecklingens krav”, menar författarna.¹⁸² I boken ges tekniken ett egenvärde och författarna hävdar att: ”... maskinkulturen erövrar oemotståndligt världen medan kampen för det sköna förlorar sig själv i verklighetsfrämmande esteticism.”¹⁸³

Nedanstående citat från *acceptera* illustrerar ytterligare skillnaderna mellan funktionalisternas och traditionalisternas synsätt.

Fram för skönhet ljöd de sista 50 årens valspråk. Det klingar nu föråldrat. Tiden är kommen att förändra frågeställningen.

Medan nu det praktiska livet präglas av optimism och offensivlust övergår den ”kulturbevarande” esteticismen mer och mer till en utpräglad defensiv rörelse. På så sätt kommer det rentav till en åtskillnad mellan ett slags människor, som kallas det praktiska livets människor, och ett annat, som anses som kulturella.

”För mycket skönhet” skulle man kunna sätta som motto för de sista årtiondenas kulturliv. Skönheten som kulturstämpel, skönhetskult som kännetecken på personlighet och – kanske mest av allt: skönhet som kvalitetsmärke för social överklass.

Fram för ordning, den nya tidens valspråk, gäller icke mindre för byggnadskonst och för konstindustri än för politik, ekonomi, industri.¹⁸⁴

Skönhetsrådet nämns inte uttryckligen i *acceptera*, men det är inte orimligt att utgå från att rådet för många funktionalister representerade just den defensiva och ”kulturbevarande” esteticism och skönhetskult som angrips i boken. I det sista av citaten ovan framgår att funktionalisterna inte bara såg riktningen som ett formspråk utan som ideologiska regler för hur ett helt samhälle bör fungera.

Funktionalismen blev ett tacksamt ämne för skämttecknare, kåsörer och filmmakare. Man förundrades över den nya stilens okonventionella former och myntade uttryck som låd- och ångbåtsarkitektur.¹⁸⁵ Vid sidan om den mer skämtsamma kritiken möttes funktionalismen från många håll av hårt motstånd. Carl G Laurin, skönhetsdyrkare och före detta ledamot i Skönhetsrådet, var en av de främsta kritikerna. I en artikel i *Svenska Dagbladet* sammanfattar han sin syn på Stockholmsutställningens budskap:

Funktionalismen är icke bara en stil, det är en religion, och den liknar lutheranism, teosofi, socialism och många andra religioner däri, att om man tar något exempel på något typiskt funktionalistiskt, får man så gott som alltid veta, att detta icke är funktionalism.¹⁸⁶

Laurin menar att ”vi stå inför den största och grundligaste förstörelse av de dyrbaraste och omistligaste värden i vår stadsbild” och att kvaliteter som tradition, pietet och hemtrevnad genom funktionalismen blivit ”utsugna av en sinnrik elektrisk dammsugare”.¹⁸⁷

¹⁸² Asplund, Gunnar (red.), *acceptera* (Stockholm: Tiden, 1931), s. 192. Gahns medförfattare var Gunnar Asplund (1885–1940), Sven Markelius (1889–1972), Gregor Paulsson (1889–1977), Eskil Sundahl (1890–1974) och Uno Åhrén (1897–1977).

¹⁸³ Asplund, (red.), *acceptera*, s. 141.

¹⁸⁴ De ovanstående fyra citaten är hämtade från Asplund, (red.), *acceptera*, s. 141.

¹⁸⁵ Rudberg, *Stockholmsutställningen 1930*, s 187.

¹⁸⁶ Carl G Laurin, ”Post funkis. Carl Laurin risar 1930 års utställning. En bister kritik”, SvD 25/9 1930.

¹⁸⁷ Laurin, ”Post funkis”, SvD 25/9 1930.

Som redan nämnts var åtminstone två av Skönhetsrådets ledamöter, Wolter Gahn och Olle Hjortzberg, aktivt engagerade i Stockholmsutställningen. Men i rådets källmaterial berörs utställningen knappt alls. Ingen ideologisk diskussion finns heller dokumenterad om funktionalismen generellt. I juli 1929 föreslog ledamoten Rutger Sernander (1866–1944) att rådet skulle delta i utställningen med bilder från Stockholms naturkyrkogårdar och med förslag till utvecklingsmöjligheter för grustäcker och andra ingrepp i stadens natur. Frågan bordlades och Sernander tog senare tillbaka sitt förslag, utan att någon förklaring ges i källmaterialet.¹⁸⁸ Utställningen berörs ytterligare en gång i rådets material när bankdirektören Erik Lamm (1890–1934) i Villa Hasselbacken på Djurgården skriver till rådet om en av åkattraktionerna på utställningens område, den så kallade ”Himalaya-Bahn”. Lamm yttrar sig ”i egenskap av ägare till en villa, från vilken utsikten störs av detta i grell blå färg målade stålskelett”, men han påpekar också att konstruktionen stör stadsbilden för turister och andra som söker sig till utsiktspunkterna Södermalm.¹⁸⁹ Med anledning av Lamms brev påtalade rådet i en skrivelse till byggnadsnämnden att ”det enorma, oformliga stålskelettet är synnerligen vanprydande”.¹⁹⁰

Demokratiskt eller odemokratiskt?

Funktionalismens rötter måste som nämnts sökas i marxismen och flera ledande funktionalistiska arkitekter i Sverige hade klara vänstersympatier. Många politiker attraherades också av den nya strömningen. I idéerna om ett industrialiserat och storskaligt bostadsbyggande såg de en möjlighet att snabbt och rationellt skapa drägliga bostäder för ett stort antal människor. I Sverige förknippas därför funktionalismen ofta med det Socialdemokratiska partiet och dess sociala bostadspolitik under 1930-talet. Begrepp som välfärdssamhälle, folkhem och funkis nämns ofta i samma andetag.¹⁹¹ Eva Rudberg framhåller dock att meningarna om den nya rörelsen gick starkt isär inom partiet. Hon pekar bland annat på de socialistiska tidningarnas skribenter, som inte på något sätt identifierade sig med den nya rörelsen.¹⁹² Misstron inom socialdemokratin kan illustreras av en motion i stadsfullmäktige där Carl Lindhagen 1930 efterlyser ”åtgärder till skydd mot bebyggelse som äventyrar en stads skönhetsvärden”. I motionen sägs att funktionalismen är ”byggd på en krass nyttoprincip utan hänsyn till något annat” och att den nya tidens ”maskinkultur” är ett stort hot mot ”den konstnärliga livsföringen”.¹⁹³ Carl Lindhagen tror emellertid inte att den nya ideologin ska vara bestående:

Därför kommer människorna efter någon tid att avskaka sig denna konst, i den mån den är urspårad, liksom i alla andra utsvävningar i vetenskap och konst. Under övergångstiden kan den emellertid hinna göra offantlig skada på stadens profiler. Den bör därför med all makt hänvisas till stadens baksidor och tillämpas vid uppförandet av kontorslokaler. Faran är alltför stor. Vi svenskar gå gärna i flock och i ledband efter modernismen i utlandet, och särskilt brukar tyvärr det tyska inflytandet förlama vår självständighet.¹⁹⁴

Ett av Carl Lindhagens förslag var stärkt lagstiftning på området. För detta fick han inget stöd hos stadens nämnder och förvaltningar. Stadsarkitektkontoret skriver i sitt utlåtande:

¹⁸⁸ Dnr 19/1929, Protokoll och handlingar 1929, SRA, s.123, 137 och 235.

¹⁸⁹ Skrivelse till SR, Dnr 27/1930, Protokoll och handlingar 1930, SRA, s. 181-182.

¹⁹⁰ Skrivelse till Byggnadsnämnden, Dnr 27/1930, SRA, s. 182.

¹⁹¹ Se t.ex Lärkner, ”1900-1950”, s. 188; Rudberg,, Rudberg, *Stockholmsutställningen 1930*, s. 32, samt NE, uppslagsord: funktionalism.

¹⁹² Rudberg, *Stockholmsutställningen 1930*, s. 187- 188.

¹⁹³ M 12/1930.

¹⁹⁴ M 12/1930.

Motionären är synbarligen icke tillfreds med den nyaste riktningen inom byggnadskonsten, som han helst vill förvisa till stadens utkanter, men vilken myndighet eller tjänsteman påtar sig ansvaret att bannlysa en med stöd av framstående auktoriteter och tekniska och sociala argument med stor självsäkerhet framförd av ny formgivning eller att dekretera ett formspråk, som många av de praktiskt verksamma fackmännen icke längre känns vid. Och vem tillmäter sin egen uppfattning i dylika frågor avgörande betydelse, även om den stödes av en mer eller mindre enhällig opinion? Allmänna opinionen är ingen tillförlitlig värdeämätare i smakfrågor.¹⁹⁵

I sitt remissvar instämmer Skönhetsrådet helt med ovanstående synpunkter och det ger inte heller Carl Lindhagen rätt i hans strävan efter skärpt lagstiftning: ”Att starkare binda byggnadskonstens utövare med lagparagrafer torde enligt rådets mening knappast vara det rätta sättet att befordra blomstring inom arkitekturen.¹⁹⁶ Carl Lindhagen bemötte Stadsarkitektkontorets utlåtande och Skönhetsrådets yttrande och menar:

Det står nu visserligen i stadsarkitektens utlåtande, att man skall inte alltid lita på den allmänna opinionen. Nej, det skall gudarna veta, att man inte bör göra, men man skall inte heller lita på en intellektuell fackförenings vakthållning om ett ideal, som de för tillfället ha, och man skall inte heller tro, att det är guds ord. Därför tror jag, att den allmänna opinionen bör ha något att säga till om även här, och kanske stadens profiler äro mera till för allmänheten än för en ”blomstrande arkitektur”, som det visst står i skönhetsrådets yttrande.¹⁹⁷

Fredrik Ström, som inte längre var ledamot av Skönhetsrådet, tog i allt väsentligt parti för Carl Lindhagens motion. Han ger inledningsvis uttryck för ett *normativt* fulhetsbruk när han i sitt yttrande ventilerar sin personliga ståndpunkt: ”Den nya stilriktningen har en yttre torfighet och tarvlighet, som är något avskrämd”. Huvuddelen av hans kritik bygger dock på ett *politiskt* skönhets- och fulhetsbruk då han framhåller funktionalismen som ett hot mot demokratin:

Man säger – och det veta vi att förespråkarna för denna moderiktning ofta framhålla – att de vilja vara demokratiska: detta ska vara demokratiskt, och det skall väl ingen demokrat motsätta sig, att man bygger fula och klumpiga hus. Det är väl någonting riktigt demokratiskt! – Man tycks resonera som så – jag vet inte om man verkligen gör det - att eftersom det gäller massproduktion och produktion för massor, gör det ungefär detsamma: det kan kvitta lika hur de bo och hur det ser ut, det är inte mer än rätt åt dem, att de ha det fult och att de bo dåligt. Det tycker jag är en förolämpning mot demokratin, det är ett slags övermaga arkitektthögfärd och det är därtill en nedlåtenhet, som är allt annat än tilltalande.¹⁹⁸

Ströms försvar av de fattigas och de bostadslösas rätt till skönhet och trevnad fick stöd av ledamöter från olika partier. Den borgerliga Carl Ossbahr (1893–1985) berättar för fullmäktige om en Stockholmstidning som hade skrivit att massproduktion ger vanliga människor en möjlighet att få en bostad. Ossbahr undrar i sitt yttrande om inte dessa vanliga människor också ska ha rätt till skönhetsupplevelser.¹⁹⁹ Carl Lindhagen instämmer i sitt inlägg:

... vanliga människor har också en själ, och de tycka om, när det är hemtrevligt och att en historisk patina vilar, där man väntar sig en sådan. Vanliga människor äro verkligen icke bara maskiner utan individer.²⁰⁰

¹⁹⁵ U 60/1931, SF, s. 305.

¹⁹⁶ U 60/1931, SF, s. 307.

¹⁹⁷ Y 23/2 1931, SF, s. 94.

¹⁹⁸ Y 23/2 1931, SF, s. 96.

¹⁹⁹ Y 23/2 1931, SF, s. 106.

²⁰⁰ Y 23/2 1931, SF, s. 110.

Ström pekar på Skönhetsrådets ansvar men menar att ”den klippan är ingenting att bygga på”. Han föreslår att det bör döpas om till ”förfulningsrådet”, eftersom ”man invalt åtskilliga arkitekter av den riktning, som tillhör just denna moderna skola”. Med detta inflytande är det, enligt Ström, självklart att Skönhetsrådet blir odugligt att bevaka stadens historiska och estetiska värden.²⁰¹ De ledamöter som Ström syftar på var förutom Wolter Gahn den tidigare nämnda Hakon Ahlberg. Båda var ledande funktionalister och valdes in i rådet 1929 som ersättare för traditionalisterna Fredrik Ström och Gunnar Hallström. Med Gahn och Ahlberg som ledamöter blev rådet en drivande kraft bakom ett av landets mest kända funktionalistiska projekt, trafiklösningen vid Slussen.

Slussen och fasadhyvlingar

I dag planeras än en gång en total ombyggnad av Slussen. Frågan väcker stort engagemang och många vill bevara 1930-talets karakteristiska klöverbladslösning, som ritades av arkitekten Tage William Olsson (1888–1960) på direkt uppdrag av Skönhetsrådet. Förslaget, som senare kom hyllas och beundras, var långt ifrån okontroversiellt i sin samtid. Många menade att det spolierade de historiska och estetiska värdena på stadens känsligaste parti. I sitt yttrande till förslaget skriver Skönhetsrådet att ett genomförande innebär att mycket stora estetiska värden går förlorade. Man pekar på Slussens speciella karaktär och den unika belägenheten på ”det låga horisontala näset mellan de två sjöarna och Södra bergens branta resning”. Allt detta skulle försvinna, menar rådet, när det låga näset ersätts med ”ett lutande plan med en ganska komplicerad apparat av ramper och underfarter för trafiken.” Rådet menar att samhörigheten mellan de båda vattnen kommer att brytas dramatiskt. Trots dessa uttalanden stödjer Skönhetsrådet förslaget fullt ut. Man beskriver det som en skicklig lösning på ett tekniskt problem och menar att de estetiska olägenheterna är ”under alla förhållanden ofrånkomliga”.²⁰² Efter smärre ändringar antogs förslaget av stadsfullmäktige 1931.²⁰³ När den nya Slussen stod färdig 1935 blev den internationellt uppmärksam, bland annat av Le Corbusier, som i ett brev till William-Olsson skriver: ”Det är ni i Stockholm som skapat den moderna tidens första stora verk: trafikknuten Slussen.”²⁰⁴

Att det fanns olika åsikter inom rådet visar ett till Slussenprojektet knutet förslag till en ny funktionalistiskt formad Katarinahiss. Förslaget avstyrktes av rådet 1932 med motiveringen att den inte passade in i den idylliska miljön. Gahns reservation mot detta majoritetsbeslut speglar funktionalismens positiva syn på teknik, trafik, reklam och andra faktorer som ansågs utmärkande för en expanderande storstad:

Den halvt idylliska karaktär, som tidigare kännetecknat Slussen, kommer även snart att försvinna för att ersättas av den prägel, som den intensiva gatutrafiken, järnvägarna, förortsbanorna, hamnrörelsen och den till varje trafikplats naturligt sammanhängande reklamen sätter på densamma. Hisstornet synes därför väl passa i miljön.²⁰⁵

Traditionalistiska ståndpunkter och ett *deskriptivt* historie- och skönhetsbruk framkommer i ytterligare några få fall under 1930-talet. I slutet av 1934 går majoriteten av rådet på tvärs mot

²⁰¹ Y 23/2 1931, SF, s. 97-98.

²⁰² Y 138/1931, SF, s. 863-864.

²⁰³ Mari Lorentzi & Per Olgarsson, *Slussen: 1935 års anläggning. Byggnadshistorisk rapport 2005:3* (Stockholm: Stockholms stadsmuseum, 2005), s. 31.

²⁰⁴ Eva Rudberg (red.), *Tage William-Olsson. Stridbar planerare och visionär arkitekt*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 168 (Stockholm: Stockholmia, 2004), i Lorentzi & Olgarsson, *Slussen*, s. 45.

²⁰⁵ Bilaga till protokoll, P 30/6 1932, Dnr 16, Protokoll och handlingar 1932, SRA, s. 126. Förslaget gick igenom i fullmäktige och den nya hissen blev klar 1936, året efter trafiklösningen vid Slussen invigdes.

de nya idealen och försvarar de vid tiden lågt värderade sekelskifteshusen i historiserande nystilar. I en skrivelse till byggnadsnämnden motsätter sig rådet den vanliga metoden att ”hyvla” de ofta rikt ornamenterade fasaderna för att ge dessa ett modernare utseende.

Dessa byggnadsverk ha likväl nu nått sådan ålder att de låta inordna sig i det historiska perspektivet och en fördomsfri bedömare måste erkänna att ett icke obetydligt antal av dem äga stora arkitektoniska förtjänster och icke ringa konstnärligt och historiskt intresse.²⁰⁶

Funktionalismen visade sig vara mycket livskraftig än Laurin, Carl Lindhagen eller andra traditionalister trodde och hoppades. Som ett tillfälligt hot mot idéströmningens utveckling kan man se den ekonomiska krisen under 1930-talets första år, då effekterna av börskraschen i New York drabbade Sverige. Den kraftiga ekonomiska nedgången blev också ett påtagligt hot för Skönhetsrådets existens.

4.2 Ekonomisk kris och nedläggningshot

Den internationella ekonomiska krisen drabbade Sverige med full kraft med den så kallade Kreugerkraschen 1932. Samma år tillsatte Stockholms stadsfullmäktige en kommission med uppgift att spara den för tiden gigantiska summan 7663195 kronor i stadens utgifter.²⁰⁷ Bland flera hotade verksamheter pekade Besparingsberedningen ut Skönhetsrådet:

För bestridande av rådets utgifter har i innevarande års stat anvisats ett anslag av 15.000 kronor. Beredningen anser, att detta anslag bör indragas och rådets verksamhet upphöra. Enligt beredningens mening förefinnes nämligen icke något verkligt behov av ett särskilt organ för de här nämnda uppgifterna vid sidan av de stadens nämnder och styrelser, på vilka dessa uppgifter närmas ankomma.²⁰⁸

Betänkandet kommenterades av signaturen Bert i *Social-Demokraten*:

Om den kommunala besparingskommittén får sin vilja fram, så kommer även vårt älskade Skönhetsråd att falla för Johan-Olovs geddesyxa. Det kommer att mista både huvud och lemmar och anslag. Förlusten av det senare är det viktigaste och avgörande. Utan huvud kan en kommunal institution existera skapligt, men inte utan anslag. Skönhetsrådet är dömt till döden – må vi hoppas att det blir en död i skönhet ...²⁰⁹

Signaturen frågar sig om rådets avskaffande framkallar någon smärta bland stadens skönhetsälskare. ”Näppeligen”, svarar han på sin egen fråga och menar att Stockholmarna i allmänhet är benägna att utbrista ”Ajöss, grannlåt!”. Längre fram i artikeln framförs anklagelser mot rådets sekreterare, som signaturen Bert hävdar har använt större delen av rådets anslag till personliga projekt. Några dagar senare går Fredrik Ström, vid tiden chefredaktör på *Social-Demokraten*, i polemik med sin egen medarbetare och försvarar rådets existens:

Slöseri torde det närmast vara att indraga Skönhetsrådet, om dess uppgifter i alla fall skola fyllas av annan myndighet. Arbetskraften får man icke gratis. Och Skönhetsrådet har, även om man ofta i rena konstfrågor haft avvikande uppfattning mot detsamma, dock såsom allmän kulturinstitution fyllt en betydande uppgift.²¹⁰

²⁰⁶ Skrivelse till Byggnadsnämnden, Dnr 37/1934, Protokoll och handlingar 1934, SRA, s. 119.

²⁰⁷ B 51/1933, SF, s. 128.

²⁰⁸ B 51/1933, SF, s. 83.

²⁰⁹ Sign. ”Bert”, kåseri, *Social-Demokraten*, 4/8 1933. Johan-Olov [Johansson] (1874–1955), stadsfullmäktig (S) och ordf, i Besparingsberedningen (B 51/1933, SF, s. 3). Geddesyxa = stränga besparingsåtgärder, långtgående personalindragningar (*Svensk uppslagsbok*).

²¹⁰ *Social-Demokraten*, 9/8 1933.

Kanske påverkade Ströms ekonomiska argument Stadsfullmäktiges beslut att inte avveckla rådet. Trots en snabb ekonomisk återhämtning fortsatte kritiken mot Skönhetsrådet oförminskat, inte minst från Ström. En i dagspressen omskriven fråga gällde monumentet *Kentauren*. Detta ärende, som inleddes när Ström var ledamot av rådet i slutet av 1920-talet och pågick långt in på 1930-talet, exemplifierar de konstfrågor där Ström, som han uttrycker det i citatet ovan, hade en avvikande mening.

4.3 Kentauren

Monumentet *Kentauren* utfördes av skulptrisen Sigrid Fridman (1879–1963) och står idag på en höjd i Observatorielunden. Innan verket kom på plats var det föremål för en känsloladdad debatt i vilken Skönhetsrådet stod i centrum. Diskussionen kulminerade med en skrivelse från Fridman, där hon presenterar sin syn på ärendets gång:

Jag protesterar härmed mot Skönhetsrådets sätt att handlägga frågan om mitt monumentförslag *Kentauren*, tilltaget att bakom min rygg sammankalla en hemlig jury. Denna s.k. expertis, bestående av mina mer eller mindre öppna konkurrenter, som av rådet insmugglades i min ateljé för att söka slå ihjäl mitt skulpturförslag, har alltså talat. Skönhetsrådet självt, som förut en gång tillerkänt verket ”ett stort konstnärligt värde” och förklarat det ”väl värt att uppsättas på offentlig plats i Stockholm”, drog sig denna gång tillbaka, emedan det väl ansåg att endast konkurrerande skulptörer ägde den rätta kraften att expediera denna skulptur.²¹¹

Bland experterna som Fridman nämner fanns Nils Möllerberg (1892–1954), som i sitt utlåtande beskriver verket som en bullig och slapp och alltigenom dålig skulptur.²¹² Fridmans uppgifter får stöd i ett odaterat utkast till PM, skrivet av Fredrik Ström. Ström skriver att rådet vid ett sammanträde år 1928 enhälligt bedömt verket som betydande och värt att sättas upp på offentlig plats. Efter att ha lämnat rådet motionerade Ström om detta i stadsfullmäktige.²¹³ Han skriver att det genast bildades en majoritet inom rådet som beslöt att ”försöka avliva herr Ströms motion”. Ström fortsätter:

Denna majoritet bestod av herrar Ahlberg, Gahn, Johnsson, Elméus, Bendixson och Lagercrantz. Av dessa sex hade fyra, Ahlberg, Elméus, Gahn och Lagercrantz omsorgsfullt undvikit att se modellen, som redan våren 1929 förefinns i brons, fullt genomarbetad och i cirka hälften av den storlek som är tänkt för det definitiva utförandet.²¹⁴

Ström beskriver vidare hur rådet inför stadskollegiet försökte legitimera sin omsvängning i frågan med hjälp av ekonomiska motiveringar, vilket enligt Ström gav stadens företrädare stort huvudbry.

Dess falska uppgifter och dess konstbesynnerliga argumentering, grundad på en för tillfället utpekulerad finansteori, hade inte bara oturen att åtföljas av en skarp vederläggning i form av reservanternas Hjortzbergs och Lindhagens gemensamma skrivelse / professor Olsson hade reserverat sig till protokollet / utan rönt en tid framåt besvärande uppmärksamhet i pressen.²¹⁵

²¹¹ Skrivelse till SR från Sigrid Fridman 1935, Dnr 32/1932, Protokoll och handlingar 1935, SRA, s. 191.

²¹² Utlåtande, Dnr 32/1932, Protokoll och handlingar 1935, SRA, s. 229.

²¹³ M 5/1930, SF.

²¹⁴ Utkast till PM (odaterat), Handlingar rörande Stockholms stad, H134:60 (utkastet finns i mappen Rådet till skydd för Stockholms skönhet med beteckningen H134:34 i denna kapsel), Biographica, *Fredrik Ströms arkiv*, GUB.

²¹⁵ Utkast till PM, *Fredrik Ströms arkiv*, GUB.

Ström exemplifierar denna uppmärksamhet i pressen med tidningsrubriker som ”Skönhetsrådet bara en chimär?” och ”Skönhetsrådet desavueras av Skönhetsrådet”.²¹⁶ Den senare rubriken gällde en artikel i *Svenska Dagbladet*, där signaturen Eved framhåller att rådet inte bör ta hänsyn till ekonomiska aspekter utan koncentrera sig på det estetiska. Signaturen Vagabonde i tidskriften *Idun* är inne på samma linje:

Ett konstverk blir alltså vackrare ju billigare det är! Till förekommande av alla missförstånd föreslår jag att Skönhetsrådet omdöpes till Det ekonomiska skönhetsrådet, så att den merkantila estetismen och den estetiska merkantilismen tydligt framgår redan i namnet.²¹⁷

I det ovan refererade utkastet till PM skriver Ström:

Inför denna situation frågar man sig, under vilka förutsättningar skönhetsrådet egentligen arbetar. Så som ärendet nu ligger till, får man ovillkorligen den uppfattningen att rådet har desavouerat sig självt.²¹⁸

I ett annat dokument framhåller Ström att *Kentauren*-ärendet allt för väl illustrerar Skönhetsrådets arbetsmetoder och motivgrunder, som han menar inte är estetiska utan närmast kan beskrivas som otillbörliga ”bakgrunder”. ”Det är inte Stockholms skönhet rådet skyddar”, skriver han, utan ”Stockholms fula konstpolitik”. Han menar att rådets förkärlek för tävlingar och inkallande av sakkunniga i svårbedömda fall bottnar i rädsla för ståndpunktstagande och ansvar.²¹⁹

På den nivå där numera konstdiskussionen håller sig i pressen, i konstföreningar och inom Skönhetsrådet frågas inte efter sak utan efter person. Att studera ett konstverk innan det berömmes eller fördöms anses komplett onödigt – eller snarast riskabelt, ty då kanske man utsätta sig för att påverkas av detta! Nej frågeställningen går i den här stilen: Kräver omständigheterna att vi hyllar eller uppmuntrar eller soulagerar skulptören X? Ligger det i vårt intresse att utskälla, förtala, undertrycka skulptören Y? Givetvis besvaras den senare frågan med ett morskt och manligt ja såvida vederbörande konstnär står fjärran från kottierier och pressagenturer men däremot med sina arbeten väcker varmt och aktivt intresse hos en del personer som betraktar skulptur med ögonen, rentav med sina egna ögon, vilket i och för sig vittnar om en viss grad av konstförstånd.²²⁰

Kentauren-ärendet fick alltså stor uppmärksamhet i pressen och när Skönhetsrådet behandlades där, och detta gäller i stort sett hela den undersökta perioden, var det inte sällan i kontroversiella sammanhang. Detta bör ha bidragit till allmänhetens bild av rådet.

4.4 Skönhetsrådet och allmänheten

I föregående kapitel pekade jag på hur rådet i början av 1920-talet sökte dialog med Stockholmarna men att denna strävan allt mer tonades ner under årtiondets gång. Av rådets arkivmaterial att döma var direktkontakten med allmänheten, åtminstone via korrespondens, sällsynt även under 1930-talet. Det tidigare nämnda brevet om Stockholmsutställningens ”Himalaya-Bahn” hör till undantagen. Ett år efter denna skrivelse fick rådet ytterligare ett

²¹⁶ Utkast till PM, *Fredrik Ströms arkiv*, GUB. Desavuera = inte erkänna en person eller institution såsom riktig och korrekt tolk av ens uppfattning, åsikt, avsikt eller syfte (SAOB).

²¹⁷ *Idun*, 8/2 1931. I Utkast till PM, *Fredrik Ströms arkiv*, GUB.

²¹⁸ Utkast till PM, *Fredrik Ströms arkiv*, GUB.

²¹⁹ I ett yttrande i stadsfullmäktige ifrågasätter Ström det logiska i att ett sakkunnigt skönhetsråd tillkallar ett eget skönhetsråd för att få vägledning i en ”ganska ordinär konstfråga”. Y 15/1935, SF, s. 583.

²²⁰ Dokumentet ”Synpunkter” (odaterat), Handlingar rörande Stockholms stad, H134:60, (utkastet finns i mappen Rådet till skydd för Stockholms skönhet med beteckningen H134:34 i denna kapsel), *Biographica Fredrik Ströms arkiv*, GUB. Soulagera = stärka, stötta (SAOB).

brev, den här gången från en boende i ett vid tiden eftersatt område i närheten av Norrtull. Brevskrivaren, Thor Bernhardt (1863-1944), skriver om en vanskött och enligt honom missprydande trätrappa:

Jag vill tillägga att i denna trakt bo en hel del respektabelt folk, hvars skönhetsinne i högsta grad störes av de ovanstående missförhållandena. Om det nu så är, som jag tyckt mig finna, att Skönhetsrådet i hufudsak inriktar sig på de mest faschionabla stadsdelarnas prydnade med konstverk, så torde jag vördsammast få utbedja mig upplysning om hvart man bör vända sig för att event. erhålla rättelse i påtalade förhållanden.²²¹

Enligt en anteckning skulle Bernhardts brev besvaras, men något svar finns inte bevarat i rådets arkiv.

Avsaknaden av dokument från allmänheten i Skönhetsrådets arkiv ska inte tolkas som om Stockholmarna inte kände till rådet. I dagspressen var det som nämnts ett återkommande ämne. Även i teater- och revysammanhang kunde rådet vara ett tacksamt tema. I en sketch av John Botvid (1889–1964) samlas rådet för att bedöma ett ”expressionistiskt konstverk” som ska placeras på ”det idylliska Nytorget”:

Borgmästaren tar ur lådan ett ”så kallat konstverk” benämnt ”Venus uppstiger ur havet”. Verket är hopsatt av pinnar, en fjäder, ett hjul, skruvar, en tändsticka. Alla ledamöter tycker att det är enastående.

”Anna Lindeslagen” tycker att verket representerar det orörda:

– Vilka av oss kvinnor är inte orörda? Inga former, ingen överdrift, bara den rena klara kvinno själen, som stiger ur havets mörker upp mot ljuset. Tänk, ändå, vad vi kvinnor är sköna. Vilket djärvt och vackert tankesprång.

Alla applåderar och är överens om att konstnären – ”Herr Glöd, som besitter en konstnärlig låga, en konstnärlig Eldh” – måste få de 50 000 kronor som han har begärt för konstverket.

”Anna Lindeslagen”:

– Ja det är ingenting att göra åt. Vi måste betala. Ett konstverk som detta kunna vi helt enkelt inte vara utan.

”Konstverket” visar sig senare vara en äggkläckningsapparat, som har kommit fel.

Sketchen avslutas med borgmästarens ord:

– Nu gör det detsamma. Nu är det i alla fall bestämt.²²²

Botvids sketch visar inte bara att rådet var känt som institution av allmänheten, utan också att flera av dess ledamöter var det. Om sketchen speglar allmänhetens bild av Skönhetsrådet vid slutet av 1930-talet, så har den onekligen få beröringspunkter med den bild som förmedlas i Fredrik Ströms ursprungliga intentioner.

4.5 Sammanfattning

De funktionalistiska idealen som fick sitt genombrott i samband med Stockholmsutställningen 1930 stod i klar opposition till såväl rådets ursprungliga idéer om skönhetsdyrkan som till inriktningen mot det antikvariska och det pittoreska som hade satt sin prägel på rådets förhållningssätt under 1920-talet. Ledande funktionalistiska arkitekter valdes in i rådet och under inflytande av de nya idéerna utvecklades ett *icke-bruk* av historia, skönhet och fulhet.

²²¹ Skrivelse till SR, odaterat, Dnr 14/1931, Protokoll och handlingar 1931, SRA, s. 144.

²²² John Botvid, *Skönhetsrådet: sketch* (Falun: Lindarna, 1936).

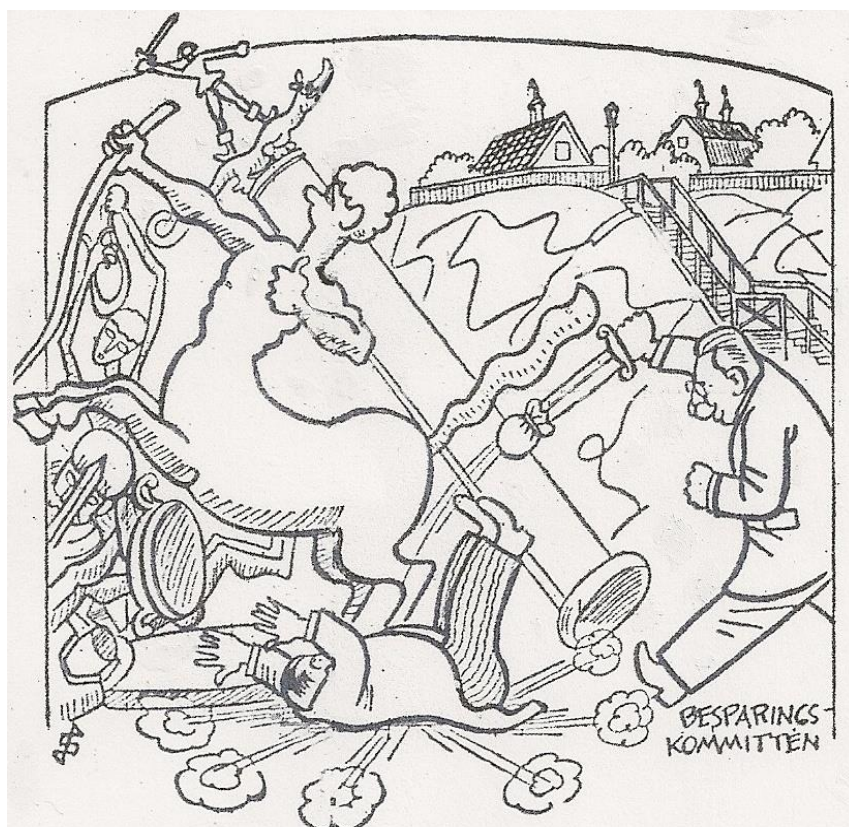

Bild 2. Illustration till artikeln "Skönhetsrådet faller för sparsamhetsyxan", *Social-Demokraten* 3/8 1933. Besparingsberedningens ordförande attackerar *Kentauren* och *Engelbrektsmonumentet*. Den fallande figuren i förgrunden föreställer förmodligen rådets sekreterare. I bakgrunden trähusbebyggelse på Södermalm. Tecknare: Ivar Starkenberg.

5. Avslutande diskussion

Den första delen av studiens syfte var att teckna en bild av Skönhetsrådets tillkomsthistoria och tidiga utveckling. Här diskuterar jag undersökningens resultat utifrån de sju frågeställningarna.

Vilka idéer och drivkrafter låg bakom rådets tillkomst?

I den befintliga litteraturen anges antikvariska motiv som skäl till Skönhetsrådets tillkomst. Undersökningen visar emellertid att ursprungsmotiven, som de formuleras i Fredrik Ströms motion, var sociala och folkbildande. Rådets tillkomst ska ses mot bakgrund av ett socialistiskt perspektiv och en övertygelse att skönhet är en rättighet för alla och därmed ett samhällsintresse. Denna politiska skönhetssyn förmedlades av John Ruskin och William Morris under det sena 1800-talet och spreds i Sverige av bland andra Bengt Lidforss och Ellen Key, båda med stort inflytande på Ström.

I stadsfullmäktige fick motionen, som mycket tydligt fokuserar på stadens arbetarstadsdelar, stöd främst av Ströms partivänner Carl Lindhagen och Anna Lindhagen, men också av många partipolitiska motståndare. Utanför fullmäktige fungerade flera arkitekter och ledande kulturpersonligheter som drivande krafter. I sina dubbla roller som stadsfullmäktig och skribent på *Svenska Dagbladet* hade Gustaf Ahlbin stort inflytande över frågans opinionsbildning.

Det är svårt att se partipolitiska skiljelinjer i diskussionen om Skönhetsrådet. Ingenstans i källorna framkommer heller uppgifter om att de sociala/socialistiska motiven motarbetades eller ens ifrågasattes. Detta är enligt min uppfattning förvånande eftersom flera av förslagen av sin samtid bör ha betraktats som mycket radikala. Ströms engagemang i lokalpolitiken grundades enligt honom själv på ett ”revolutionärt program” och flera av motionens krav var hämtade direkt från *Det befästa fattighuset*, ”arbetarrörelsens slagkraftigaste pamflett genom tiderna”. Ström hade personlig kontakt med Lenin och var vid Skönhetsrådets tillkomst, mitt under inbördeskriget i Ryssland, rysk konsul i Stockholm. Kanske kan det öppna förhållningssättet hos Stockholms politiker förklaras utifrån Yngve Larssons ståndpunkt att kommunala frågor avgörs ”enligt sakens natur” snarare än av partipolitisk färg? De ledamöter som var motståndare till Ströms ideologiska synsätt, men ändå stödde motionen, intog möjligen en pragmatisk hållning. Motionens antikvariska potential gjorde kanske att några av dessa ledamöter lät ändamålen helga medlen.

Hur formerades rådets verksamhet?

Motionens ursprungliga syfte står fortfarande fast och är av ”av hög och befallande rang” hävdar Ström när han presenterar rådets programförklaring i en tidningsartikel 1919. Utan att få majoritetsstöd i rådet försökte han också driva motionens huvudfrågor i några tidiga ärenden. I rådets formella uttalanden sägs emellertid ingenting alls om det sociala syftet och mycket lite om rådets folkbildande uppgift. Dessa frågor togs inte heller upp när Skönhetsrådet debatterades i fullmäktige. Var fördes diskussionen som ledde till att dessa primära syften i motionen totalt raderades från dagordningen?

Den positiva inställning till stadens äldre bebyggelse som enligt Marianne Råberg fanns under 1900-talets första decennier tog sig bland annat uttryck i stöd från staden för rådets uppgift att inventera kulturhistorisk bebyggelse och att skydda viss trähusbebyggelse på Södermalm. För övrigt präglades i synnerhet den inledande delen av undersökningsperioden av stor osäkerhet om rådets mål, uppgift och metod. I det öppet formulerade reglementet från 1928 saknas helt uttryck för sociala och folkbildande mål och rådet kom allt mer att likna den museinämnd, som Ström tidigt varnade för. Fokus låg på stadens representativa rum, på det antikvariska och på vård av det som uppfattades som pittoreskt. De fattigas hyreskaserner och bakgårdar som Ström lyfter fram i motionen var aldrig föremål för rådets explicita intresse.

Ströms avgång 1928 föregicks av konflikter både inom rådet och mellan rådet och stadens politiker och tjänstemännen, men några uttalade motiv till hans avgång anges inte i källorna. Ström uttrycker i olika sammanhang sin besvikelse över Skönhetsrådets utveckling. En viktig orsak till Ströms avgång bör alltså ha varit det faktum att formeringen av rådet på nästan alla punkter gick emot hans grundläggande intentioner.

Hur förhöll sig rådet till nya idéströmningar?

Ideologiska diskussioner eller ståndpunkter redovisas ytterst sällan i materialet. Av Skönhetsrådets eget källmaterial att döma så rörde sig rådet tämligen friktionsfritt mellan rådande historiska och estetiska normer och nya idéströmningar. Av reservationer och skrivelser från enskilda ledamöter förstår man dock att motsättningar och livliga diskussioner förekom. Källor utanför Skönhetsrådet ger mer information. Under funktionalismens genombrott kring 1930 kan man till exempel ana något av en ideologisk maktkamp i rådet. Detta tog sig bland annat uttryck i att skönhetsdyrkaren Fredrik Ström och den traditionalistiske Gunnar Hallström lämnade rådet och ersattes av de funktionalistiska arkitekterna Wolter Gahn och Hakon Ahlberg. Under denna period kan man inte bara tala om att rådet anpassade sig till nya idéströmningar, utan att det aktivt bidrog till att förmedla dem, till exempel i Slussen-ärendet.

Utifrån vilka principer gjorde rådet sina bedömningar?

Fredrik Ström förespråkade tidigt en uttalad metod för rådets arbete, men någon sådan kom aldrig till stånd. I sina remissvar och i av rådet själv initierade frågor, till exempel ärendet om hyvling av sekelskiftesfasader 1934, utvecklas motivgrunderna något, men i allmänhet består rådets bedömningar av kortfattade yttranden som "Byggnaden har ett stort historiskt värde" eller "Rådet fann ritningarna estetiskt tilltalande". Rådets ledamöter, som representerade eliten inom sina respektive områden, ansåg kanske att det var överflödigt att underbygga sina argument. Rådets ord blev i sig själva normgivande. Denna uppfattning stärks av det faktum att ledamöter som reserverade sig mot rådets majoritetsbeslut skulle motivera sina avvikande åsikter i en skriftlig bilaga till det aktuella protokollet.

Fanns en konsensus inom rådet?

Mot bakgrund av de motsättningar som framkommer i undersökningen kan man knappast säga att det "fanns" en konsensus som något från början givet. Jag utgår från att samförstånd eftersträvades och oftast uppnåddes genom dialog och kompromiss, trots att denna dialog och dessa kompromisser inom rådet inte redovisas i källmaterialet. Invalet av funktionalistiska arkitekter i rådet på 1930-talet visar att även stadsfullmäktige strävade efter en konsensus i

rådet, kanske för att uppnå politiska syften som inte korresponderade med rådets uppdrag och intressen.

Hur fungerade samspelet mellan rådet och stadens politiker och tjänstemän?

Under hela den undersökta perioden rådde misstro mellan Skönhetsrådet och stadens politiker och tjänstemän. Från stadshusets sida framhölls ofta ekonomiska motiv för skepticismen. När Besparingsberedningen 1933 föreslog en avveckling av rådet var det officiella syftet att detta skulle bidra till att reducera stadens totala underskott, som uppgick till nästan 8000000 kronor. Detta ska jämföras med rådets årliga anslag på 15000 kronor. Enligt Fredrik Ström var anslaget en ren besparing för staden, eftersom avsevärt större belopp skulle ha spenderats på konsulter och sakkunniga om Skönhetsrådet inte hade funnits tillgängligt. Ekonomiska skäl kan alltså knappast ha varit huvudorsak till stadens negativa inställning. Ett återkommande argument under hela perioden var att rådet inte behövdes eftersom det redan fanns kompetens i stadshuset. Enligt min uppfattning är denna ståndpunkt ett troligare skäl till politikernas och tjänstemännens motstånd. Man var orolig att rådet skulle ifrågasätta stadens sakkunskap och att detta skulle leda till förändringar i det politiska och administrativa systemet. Som jag uppfattar saken så var det en taktik från stadsstyrelsens sida att på 1920-talet hålla tillbaka rådet genom att negligera det och/eller begära dess yttranden bara i små och okontroversiella ärenden. Denna taktik utbyttes på 1930-talet mot en strävan efter ökat inflytande över rådets verksamhet, bland annat genom stadsfullmäktiges strategiska val av ledamöter.

Hur fungerade samspelet med allmänheten?

Enligt Ströms intentioner skulle allmänheten inkluderas i rådets arbete på olika sätt. Under rådets första verksamhetsår gavs enstaka uttryck för detta syfte, men redan under det tidiga 1920-talet verkar alla sådana ambitioner ha upphört. Man kan alltså inte tala om något samspel mellan rådet och allmänheten över huvudtaget. Marianne Råberg menar att engagemanget för historiska och estetiska värden i stadsrummet vid sekelskiftet 1900 var starkast hos stadens tongivande kulturelit. Uppgifter om allmänhetens eventuella engagemang i dessa frågor lyser med sin frånvaro även under den här undersökta perioden. Carl G Laurin skriver om allmänhetens negativa inställning till kommunala institutioner i allmänhet och till de organ som uttalar sig om skönhetsvärden i synnerhet. Ström å andra sidan säger i ett tal att det finns en stark allmän opinion för dessa frågor. Mot andrahandsuppgifter som dessa står ett försvinnande litet antal brev från allmänheten i rådets arkiv. Karaktären på dessa visar att brevskrivarna oftast vände sig till rådet som om det var just en sådan ”smakpolis”, som Kristina Alvendal skriver om i sin motion från 2004. Brevskrivarna verkar bara undantagsvis ha fått svar från rådet. Att Skönhetsrådet var välkänt som institution visar bland annat tidningsartiklar. Men här, liksom i teater- och revysammanhang berörs rådet ofta i negativa eller ironiska sammanhang.

Nåddes den första delen av syftet? Formuleringen att ”teckna en bild” är vag och inte särskilt svår att uppfylla, särskilt med tanke på den nästan obefintliga tidigare forskningen. Jag menar emellertid att den bild som har tecknats bidrar med ny och relevant kunskap om Skönhetsrådet.

Den andra delen av studiens syfte var att med Skönhetsrådet som utgångspunkt identifiera bruk av historia, skönhet och fulhet i det offentliga rummet.

Under alla tre årtionden förekom alla bruk i olika stor utsträckning. Här sammanfattar jag identifieringen främst med utmärkande bruk. Genom tolkning av dessa försöker jag visa en förändring över tid av rådets motivgrunder.

Politiskt bruk

Politiska mål och därmed politiska bruk av historia, skönhet och fulhet var närvarande under hela undersökningsperioden. Detta bruk kunde ta sig olika uttryck och tjäna olika syften.

I 1910-talets motion förespråkas skönhet för alla medan fulhet pekas ut som ett hot mot en sund samhällsutveckling. Omfördelning av resurser, utbildning och allmänhetens delaktighet i den demokratiska beslutsprocessen anger Ström som medel för att nå dessa mål. Under detta första skede i rådets historia präglas alltså det *politiska* bruket av sociala, demokratiska och pedagogiska syften.

På 1920-talet färgades det *politiska* bruket av nationella strävanden, vilket avspeglas ibland annat i frågorna om *Engelbrektsmonumentet* och *Arbetarnas fredsmonument*.

Under 1930-talets funktionalism utvecklades ett politiskt fulhetsbruk i syfte att bana väg för den nya tidens förändringskrav. ”Fram för ordning” var enligt kampskriften *acceptera* funktionalismens valspråk. Filosofen Alain de Botton menar att en byggnad som upplevs som ful talar ett språk som strider mot vår uppfattning om hur tillvaron ska gestalta sig. Överfört på 1930-talets synsätt bör alltså oordning ha upplevts som något fult. När Skönhetsrådet i ett yttrande förordar det funktionalistiska Slussen-förslaget och beskriver det som en ”skicklig lösning på ett tekniskt problem” ser jag i det uttalandet ett exempel på just ett *politiskt* fulhetsbruk. Man använde områdets oordning/fulhet som motivgrund för förändring. Under funktionalismens inflytande undvek rådet *politiska* historie- och skönhetsbruk. Men ibland kan man ändå se exempel på sådana mellan raderna i argumenten, till exempel i Wolter Gahns reservation mot rådets förordade avslag för den nya funktionalistiska Katarinahissen. I sin motivering framhåller Gahn den moderna storstadens dynamik på ett sätt som kan tolkas som en beskrivning av ett modernt skönhetsideal och ett *politiskt* skönhetsbruk.

Deskriptivt bruk

På 1910-talet framhöll Fredrik Ström de missgynnade människorna och de förbisedda miljöerna. Samtidigt menade han att de gynnade områdena inte heller får förbises och han försvarade borgerskapets patricierhus. Ström såg ingen fördel i att skapa en separat arbetarkultur. Han stod för uppfattningen att den befintliga kulturen ska delas och utvecklas av alla gemensamt, även av arbetare. Han respekterade sakkunskap men menade på samma gång att den enskilde individen också måste ha något att säga till om. Detta icke-värderande förhållningssätt, som i hög grad präglade Skönhetsrådets ursprungliga intentioner, ser jag som uttryck för ett *deskriptivt* historie-, skönhets- och fulhetsbruk.

1920-talet uppvisar få tydliga exempel på *deskriptiva* bruk, medan 1930-talets initiativ att förhindra ”hyvling” av sekelskiftesfasader kan identifieras som ett sådant.

Normativt bruk

Det *deskriptiva* bruket i rådets tidiga historia övergick snabbt i ett *normativt* bruk. Detta tog sig uttryck redan 1919 i rådets yttrande om utformningen av stadens kyrkogårdar.

Under 1920-talet, när rådet övergav de sociala, folkbildande och inkluderande motiven, blev det *normativa* bruket utmärkande. Rådets ställningstaganden manifesterades oftast i omotiverade yttranden i stil med ”Rådet fann ritningarna estetiskt tilltalande” och blev på det sättet normgivande. I exemplet *Arbetarnas fredsmonument* uttrycker rådet omsorg om åskådaren när man hävdar att skulpturen kan framkalla minnen av obehagliga händelser. Detta tolkar jag som ett försök att dölja ett *politiskt* och *normativt* historiebruk med ett *existentiellt* historiebruk. I flera konståvlingar under både 1920- och 1930-talet, till exempel *Kentauren*-ärendet, kan man hos rådet eller av rådet anlita expertis identifiera ett utpräglat *normativt* skönhets- och fullhetsbruk.

1930-talet präglades annars av tron på modernitet och funktion snarare än på historia och skönhet. Detta yttrade sig oftare i *icke-bruk* än i ett *normativt* historie- och skönhetsbruk.

Existentiellt bruk

På 1910-talet betonades individen och dennes behov av historiska sammanhang, skönhetsintryck och trivsel. Detta avspeglades i ett *existentiellt* historie- och skönhetsbruk.

På 1920-talet fortsatte det *existentiella* bruket att vara utmärkande. Fokus flyttades emellertid från uppgiften att rusta upp och försköna slitna hyreskaserner och mörka bakgårdar där de fattiga bodde till utsmyckning av öppna platser i centrum och vård av det som ansågs pittoreskt och romantiskt, till exempel trähusbebyggelsen på Södermalm.

Under 1930-talet minskade det *existentiella* bruket väsentligt. Kanske kan man i funktionalismens betoning på materiell välfärd ana en underliggande vilja att främja den enskilde medborgarens materiella trygghet, men knappast en vilja att med historia och skönhet främja dennes andliga trygghet och känsla av förankring i tillvaron.

Icke-bruk

Redan på 1920-talet kan man identifiera ett *icke-bruk* i rådets förslag att på huvudsakligen ekonomiska grunder avslå Anna Lindhagens motion om skydd av trähusbebyggelse på Södermalm. Annars var *icke-bruk* ovanligt på både 1910- och 1920-talen.

Under funktionalismens inflytande på 1930-talet utvecklades ett *icke-bruk* där man på flera punkter frångick sin roll som ”Stockholms estetiska samvete” och istället satte förändringskrav, tekniska eller ekonomiska intressen framför de kulturhistoriska och estetiska. När rådet i yttrandet om Slussen skriver att förslaget uppenbara estetiska olägenheter är ”under alla förhållanden ofrånkomliga” tolkar jag det som ett klart *icke-bruk* av skönhet.

En förenkling av analysen illustreras i figuren nedan.

Figur 3. Utmärkande historie- skönhets- och fulhetsbruk.

1910-talet	<i>politiskt</i>	→	<i>deskriptivt</i>	→	<i>existentiellt</i>
1920-talet	<i>politiskt</i>	→	<i>normativt</i>	→	<i>existentiellt</i>
1930-talet	<i>politiskt</i>	→	<i>icke-bruk</i>		

Nåddes den andra delen av syftet? Mot bakgrund av förutsättningarna (det svårfångade i abstrakta värden, avsaknaden av uttalade teoretiska och metodiska ramar för Skönhetsrådets arbete, frånvaron av principiella diskussioner i rådets arkivmaterial och så vidare), så tycker jag att analysredskapet gav en viss styrning åt undersökningsarbetet. Genom att identifiera bruk av historia, skönhet och fulhet enligt den konstruerade begreppsapparaten ”såg” jag utmärkande drag i rådets motivgrunder. Identifieringen av bruk är naturligtvis min egen analys och kanske borde jag ha underbyggt den med någon form av kvantitativ redovisning, till exempel en presentation av rådets förordade avslag fördelat på olika typer av ärenden.

Bekräftades studiens hypotes? Inget framkom i undersökningen som rubbar min uppfattning att abstrakta egenskaper inte går att värdera objektivt. Min utgångspunkt var att rådet stod relativt opåverkat av dagsaktuella politiska syften, estetiska normer och idéströmningar och att främst ett *deskriptivt* och *existentiellt* bruk var närvarande. Istället visade det sig att rådet under hela perioden gav uttryck för ett växlande *politiskt* som i hög grad speglar sin tids värderingar och ideal. Rådet anpassade sig inte bara till nya idéströmningar, det förmedlade dessa.

Slutord

Det är lätt att känna igen det tidiga 1900-talets kritik mot Skönhetsrådet i dagens debatt, som jag i inledningen exemplifierade med citat av Stockholms avgående stadsbyggnadsborgarråd Kristina Alvendal (M) och talesmannen för nätverket Yimby, Anders Gardebring. Tidigare makthavares uppfattning att rådet var överflödigt eftersom det redan fanns kompetens inom stadsförvaltningen har en tydlig parallell i Alvendals förslag att avskaffa rådet 2004. I sin motion kallar hon rådet för ”smakpolis” och hävdar att det ”i alltför många fall säger nej till viktiga projekt, på helt subjektiva grunder”. Jag undrar vilken kommunal instans som Alvendal anser har kompetens att bedöma abstrakta egenskaper på helt objektiva grunder? Och gör hon inte själv i samma mening en subjektiv bedömning när hon skriver om ”viktiga projekt”? Viktiga för vem och i förhållande till vad? Gardebring menar att Skönhetsrådet är odemokratiskt och han frågar vari nyttan ligger i att ha ett kommunalt organ som sätter sig över Stockholms åsikter i frågan om vad som är vackert och vad som inte är det. Jag undrar vilka dessa ”Stockholmare” är hur demokratiska de är?

I likhet med Fredrik Ström tror jag att historiska och estetiska värden kan förstås, försvaras och utvecklas genom ökad kunskap. Jag tror också som Marianne Råberg att subjektiva uppfattningar måste ha en plats vid sidan om de objektiva i den demokratiska processen, inte minst i diskussionen om det offentliga rummets utformning. Och den diskussionen gynnas knappast av att Skönhetsrådet, eller för den delen Kristina Alvendal och nätverket Yimby, tystas.

Referenser

Muntliga källor

Monica Hector, kanslist, Stockholms skönhetsråd, information under hand mars-maj 2010.

Martin Rörby, sekreterare, Stockholms skönhetsråd, intervju 17/3 2010.

Cecilia Skog, kanslist, Stockholms skönhetsråd, information under hand mars-maj 2010.

Otryckta källor

ANTIKVARISK–TOPOGRAFISKA ARKIVET, STOCKHOLM (ATA)

Sigurd Curmans arkiv

SKÖNHETSRADETS ARKIV, STOCKHOLM (SRA)

Diarier

PM

Protokoll

Avgående och inkommande skrivelser

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK, GÖTEBORG (GUB)

Fredrik Ströms arkiv

Biographica

Internetmaterial

Foreningen til Hovedstadens Forskskønnelse (Köpenhamn)

<http://www.hovedstaden.org>, 2010.

Helsingborgs stad

<http://www.helsingborg.se>, 2010.

Morgonbris: arbeterskornas tidning, Göteborgs universitetsbibliotek (GUB)

<http://www.ub.gu.se/kvinn/digtid/05/>, 2010.

Oslo kommune, Byarkivet

<http://www.byarkivet.oslo.kommune.no>, 2010.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet (Skönhetsrådet)

<http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Skonhetsradet>, 2010.

Stockholms kyrkogårdsförvaltning

<http://hittagraven.stockholm.se>, 2010

Stockholmskällan, Stockholms stadsmuseum (SSM)

<http://www.stockholmskallan.se>, 2010.

Yimby (Yes In My Back Yard!)
<http://www.yimby.se>, 2010.

Multimedia

Begravda i Sverige, version 1.0, multimedium, (Sundbyberg: Sveriges släktforskarförbund, 2006).

Carl Szabad (red.), *Sveriges dödbok 1947-2006*, version 4.0, multimedium (Sundbyberg: Sveriges släktforskarförbund, 2007).

Tryckta källor

Kommunala tryck

Stockholms stad

Beredningsutskottets och stadskollegiets utlåtande och memorial (U) 1915-1939

Bihang till beredningsutskottets och stadskollegiets utlåtande och memorial (B)

Kommunal författningssamling för Stockholm 2006:23

Motioner (M) 1911-1939, 2004

Protokoll (P) 1919-1939

Yttranden (Y) 1919-1939

Statliga tryck

Svensk författningssamling (SFS). Plan- och bygglagen (SFS1987:10). Ändring införd t.o.m. SFS 2009:651,

Dagstidningar

Social-Demokraten 1933

Svenska Dagbladet 1914, 1915, 1919, 1927, 1930

Uppslagsverk

Nationalencyklopedien (NE), (Höganäs: Bra böcker 1989–).

Svensk uppslagsbok, 2, omarbetad och utvidgad upplaga (Malmö: Förlagshuset Norden 1947-1955).

Svenska akademins ordbok (SAOB), (Lund: Gleerupska univ.-bokh. [distr.], 1893–).

Svenskt biografiskt lexikon (SBL), (Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1918–).

Litteratur

Ahlberg, Hakon, ”Skönhetsrådet”, *Teknisk tidskrift. Afdelningen för kemi och bergsvetenskap* (Stockholm: Svenska teknologföreningen, 1896-1921).

- Asplund, Gunnar (red.), *acceptera* (Stockholm: Tiden, 1931).
- Bengtsson, Håkan, *Konfrontation och försoning: en studie i Fredrik Ströms romanserie Rebellerna* (Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, 1992).
- Bodén, Christer, *Modern arkitektur. Funktionalismens uppgång och fall* (Helsingborg: ArchiLibris, 1989).
- Botvid, John, *Skönhetsrådet: sketch* (Falun: Lindarna, 1936).
- de Botton, Alain, *Lyckans arkitektur* (Stockholm: Brombergs, 2006).
- Eco, Umberto, *Om fulhet* (Stockholm: Brombergs, 2008).
- Elmeus, Konrad, ”Varför tillfrågades ej skönhetsrådet om Essingebron? Staden förbigår sin beredning. Konsekvent negligierande med sorgliga konsekvenser”, *Svenska Dagbladet* 28/7 1927.
- Freeland, Cynthia, *Konstteori – en introduktion* (Stockholm: Raster, 2006).
- Gullberg, Anders & Lilja, Sven (red.), *Makten i stadshuset. Stockholms lokalpolitik under 1900-talet*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 187 (Stockholm: Stockholmia, 2008).
- Hjertberg, Johan, *Lagstiftad skönhet: abstrakta värden i stadsrummet*, opublicerad kandidatuppsats (Stockholm: Konstvetenskapliga institutionen, SU, 2009).
- Höglund, Zeth, *Minnen i fackelsken. 2, Från Branting till Lenin: 1912-1916*, 2. uppl. (Stockholm: Tiden, 1954).
- Höglund, Zeth, Sköld, Hannes och Ström, Fredrik, *Det befästa fattighuset: antimilitaristisk och socialistisk handbok*, Omtr. (Lund: Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, 1979 [1913]).
- Idun* [tidskrift] (Stockholm: Idun, 1888-1963).
- Karlsson, Klas-Göran, ”Historiedidaktik: begrepp, teori och analys”, i Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* (Lund: Studentlitteratur, 2004).
- Key, Ellen, *Skönhet för alla*, Omtr. Med förord av Claudia Lindén och moderniserad och tolkad av Hedda Jansson, (Ödeshög: Ellen Keyinstitutet, 2006 [1899]).
- Kursplaner och betygskriterier för grundskolan* (Stockholm: Skolverket, 2000).
- Larsson, Yngve, *Mitt liv i stadshuset. 1, Från fåvälde till demokratisk ordning (1900-1954)*, (Stockholm: Stockholms kommunalförvaltning, 1977).
- Laurin, Carl, ”Post funkis. Carl Laurin visar 1930 års utställning. En bister kritik”, *SvD* 25/9 1930.

- Laurin, Carl, *Minnen 1908-1918*, (Stockholm: Norstedt, 1932).
- Lengborn, Thorbjörn, *Ellen Key och skönheten* (Stockholm: Gidlund 2002).
- Leopold, Lennart, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat: studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning*, doktorsavhandling, LU (Hedemora: Gidlund, 2001).
- Lindén, Claudia, ”Ellen Keys feministiska estetik”, förord i Key, Ellen, *Skönhet för alla*, faksimilupplaga [originalet utg. första gången 1899], moderniserad och tolkad av Hedda Jansson, (Ödeshög: Ellen Keyinstitutet, 2006).
- Lindhagen, Anna, *Vad vi tänkte: minnen* [postumt utgiven] (Stockholm: Natur o. kultur, 1941).
- Lorentzi, Mari & Olgarsson, Per, *Slussen: 1935 års anläggning. Byggnadshistorisk rapport 2005:3* (Stockholm: Stockholms stadsmuseum, 2005).
- Lärkner, Bengt, ”1900-1950”, i *Konst och visuell kultur i Sverige 1810-2000* (Stockholm: Signum, 2007).
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94* (Stockholm: Skolverket, 2006).
- Möller, Artur, *Om jag vore stadsfullmäktig: 61 beska, ironiska, muntra och missmodiga uttalanden av sextioen stockholmare och stockholmskor* (Stockholm: Dahlberg, 1915).
- Nilsson, Torbjörn, ”Forskning om Stockholmspolitiken”, i Gullberg, Anders & Lilja, Sven (red.). *Makten i stadshuset. Stockholms lokalpolitik under 1900-talet*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 187 (Stockholm: Stockholmia, 2008).
- Rudberg, Eva, *Stockholmsutställningen 1930: modernismens genombrott i svensk arkitektur*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 141 (Stockholm: Stockholmia, 1999).
- Rudberg, Eva (red.), *Tage William-Olsson. Stridbar planerare och visionär arkitekt*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 168 (Stockholm: Stockholmia, 2004).
- Råberg, Marianne, ”Värt att bevara? Hur Stockholms politiker och tjänstemän hanterat kulturmiljöfrågor under 1900-talet”, i Gullberg, Anders & Lilja, Sven (red.), *Makten i stadshuset. Stockholms lokalpolitik under 1900-talet*. Serie: Monografier utgivna av Stockholms stad; 187 (Stockholm: Stockholmia, 2008).
- Rörby, Martin, ”Skönhetsrådet: i stockholmarnas tjänst för en levande stad”, i *Blick: Stockholm då och nu* (Stockholm: Stockholms stadsmuseiförvaltning, 2004–), 2006, del 3, s. 92–93.
- Stockholms kommunalkalender* (Stockholm: Stockholms stadsledningskontor, 1907–).
- Stockholms stadsfullmäktige 1913–1938: biografier och porträtt* (Stockholm: Stockholms stadsfullmäktige, 1938).

Ström, Fredrik, *I stormig tid: memoarer* (Stockholm: Norstedts, 1942).

Ström, Fredrik, *Min ungdoms strider: memoarer* (Stockholm: Norstedts, 1940).

Ström, Fredrik, *Mot tidens gudar och andra inlägg i dagsdebatten* (Stockholm: Bonnier, 1942).

Ström, Fredrik, ”Stockholms naturskydds- och konstråd. Ett programutkast”, *Svenska Dagbladet*, 29/1 1919.

Söderström, Göran, ”Rådet till skydd för Stockholms skönhet”, i *Ledungen: aktuellt från Stockholms läns hembygdsförbund*, årg. 1994, nr. 4, (Stockholm: Stockholms läns hembygdsförbund, 1982–).

Unnerbäck, Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2002).

Östberg, R, ”Skönhetsrådet”, i *Teknisk tidskrift. Afdelningen för kemi och bergsvetenskap* (Stockholm: Svenska teknologföreningen 1896-1921).

Förkortningar

ATA	Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm
B	Bihang till beredningsutskottets och stadskollegiets utlåtande och memorial (SF)
GUB	Göteborgs universitetsbibliotek
KB	Kungl. biblioteket
KBS	Kungl. Byggnadsstyrelsen
M	Motion (SF)
(M)	Moderaterna
NE	<i>Nationalencyklopedin</i>
P	Protokoll (SF)
PBL	Plan- och bygglagen
RAÄ	Riksantikvarieämbetet
(S)	Socialdemokraterna
SAOB	<i>Svenska akademins ordbok</i>
SBL	<i>Svenskt biografiskt lexikon</i>
SF	Stockholms stadsfullmäktige
SFS	Svensk författningssamling
SR	Stockholms skönhetsråd
SRA	Stockholms skönhetsråds arkiv
SSA	Stockholms stadsarkiv
SSM	Stockholms stadsmuseum
SU	Stockholms universitet
SvD	<i>Svenska Dagbladet</i>
U	Beredningsutskottets och stadskollegiets utlåtande och memorial (SF)

Y
Yimby

Yttrande (SF)
Yes In My Back Yard!

Bilder

Omslagsbild: Stadshustornet under byggnad 1919, året för Skönhetsrådets tillkomst. Stadshusets arkitekt Ragnar Östberg var rådets ordförande 1933-1938. Foto: Axel Malmström *Stockholmskällan*, Stockholms stadsmuseum (SSM) F40870.

Bild 1. Fredrik Ström. Tecknare: Carl Jacobsson (Jac). Illustration från Fredrik Ström, *I stormig tid: memoarer* (Stockholm: Norstedts, 1942).

Bild 2. Illustration till artikel med rubriken ”Skönhetsrådet faller för sparsamhetsyxan”. Tecknare: Ivar Starkenberg, *Social-Demokraten* 3/8 1933.

Bilaga

Skönhetsrådets ledamöter och sekreterare 1919-1939.

<i>Namn</i>	<i>Funktion</i>
Ahlberg, Hakon (1891–1984), arkitekt (KBS)	ledamot 1929–1930, 1942
Bendixson, Ivar (1861–1935), professor i matematik, stadsfullmäktig (De frisinnade)	ledamot 1919–1932 (ordförande 1930–1932)
Curman, Sigurd (1879–1966), riksantikvarie	ledamot 1919–1929 (ordförande 1927–1929)
Ek, Viktor (1890-1972), stadsfullmäktig (S)	ledamot 1938–1963 (ordförande 1948–1963)
Eldh, Carl (1873–1954), skulptör (KA)	ledamot 1932–1945
Elmeus, Konrad (1868–1940) arkitekt, stadsfullmäktig (De borgerliga)	ledamot 1922–1937
Gahn, Wolter (1890–1985), arkitekt (SAR)	ledamot 1929–1942 (ordförande 1939–1942)
Hallström, Gunnar (1875–1943), konstnär (KA)	suppleant 1922–1926, ledamot 1927–1928
Hjorth, Ragnar (1887–1971), arkitekt	tillförordnad sekreterare 1924 (del av)
Hjortzberg, Olle (1872–1959), professor i teckning (KA)	ledamot 1922–1931
Johnsson, Ivar (1885–1970), skulptör (KA)	suppleant 1927–1928, ledamot 1929–1931, 1948–1955
Josephson, Ragnar (1891–1966), professor i	sekreterare 1919–1923, 1925–1926

konsthistoria	
Järte, Ester (1880–1941), stadsfullmäktig (De borgerliga), utsedd av övriga ledamöter	ledamot 1933–1934
Lagercrantz, Gustaf (1879–1973), bankdirektör, utsedd av övriga ledamöter	ledamot 1929–1932
Lallerstedt, Erik (1864–1955), arkitekt	ledamot 1919–1921
Laurin, Carl G[ustaf] (1868–1940), författare	ledamot 1919–1921
Lilja, Axel (1866–1921), hovintendent, stadsfullmäktig (Allm. valmansförbundet = föregångare till dagens Moderaterna).	ledamot 1919–1920
Lindhagen, Anna (1870–1941), barnavårdsinspektör, stadsfullmäktig (Arbetarpartiet)	suppleant 1919–1920, ledamot 1921–1941
Lönnberg, Einar (1865–1942), professor i zoologi	suppleant 1919–1926
Magnusson, Paul (1876–1968), förgyllare, stadsfullmäktig (S), utsedd av övriga ledamöter	ledamot 1935–1938
Munthe, Gustaf Lorentz (1896–1962), fil dr	sekreterare 1924 (del av)
Möller, Carl (1857–1935), generaldirektör (KBS)	ledamot och ordförande 1919–1926
Olsson, Martin (1886–1965), professor i arkitekturhistoria (KVHAA)	sekreterare 1927–1947
Rosenborg, Einar (1882–1960), författare	ledamot 1933–1943
Selander, Sten (1891–1937), författare (SvN)	ledamot 1939–1946
Sernander, Rutger (1866–1944), professor i växtbiologi (SvN)	suppleant 1927–1928, ledamot 1929–1938
Sköld, Otte (1894–1958), professor (KA)	ledamot 1932–1955
Steenberg, Karl (1884–1955), folkskoleinspektör, stadsfullmäktig (FP), utsedd av övriga ledamöter	ledamot 1939–1954
Ström, Fredrik (1880–1948), författare,	ledamot 1919–1928, 1941–1947 (ordförande

publicist och stadsfullmäktig (S)	1943–1947)
Wallin, Sigurd (1882–1968), intendent (S:t E)	ledamot 1929–1949
Östberg, Ragnar (1866–1945), arkitekt (KBS)	ledamot 1931–1941 (ordförande 1933–1938)

Källor: *Stockholms kommunalkalender* (Stockholm: Stockholms stadsledningskontor, 1907–); *Skönhetsrådets tillblivelse, utveckling och nuvarande verksamhet, samt förteckning över rådets ordförande*, PM, 1981, SR; *Stockholms stadsfullmäktige 1913–1938: biografier och porträtt* (Stockholm: Stockholms stadsfullmäktige, 1938); Carl Szabad (red.), *Sveriges dödbok 1947-2006, Version 4.0*, multimediet (Sundbyberg: Sveriges släktforskar- förbund, 2007); Stockholms kyrkogårdsförvaltnings hemsida, <http://hittagraven.stockholm.se>, 19/4 2010, kl 22.30; *Svenskt biografiskt lexikon* (SBL), (Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1918–), samt *Begravda i Sverige*, version 1.0, multimediet, (Sundbyberg: Sveriges släktforskarförbund, 2006).

Förkortningar:

ATA	Antikvarisk-Topografiska Arkivet , Stockholm
KA	Kungl. Akademien för de sköna konsterna (Konstakademien)
KBS	Kungl. Byggnadsstyrelsen
KVHAA	Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien
(FP)	Folkpartiet
(S)	Socialdemokraterna
S:t E	Samfundet S:t Erik
SAR	Svenska Arkitekters Riksförbund
SvN	Svenska Naturskyddsföreningen